

האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים
היזמה למחקר יישומי בחינוך

צוות מומחים לנושא
חינוך בלתי פורמלי

חומרי רקע לקראת מפגש לימודי שלישי בנושא
שנת שירות ומכינות, ארגוני צעירים ותנועות נוער

ריכזו וראיינו : איתי ארצי ונעמי מנדל-לוי

יום רביעי, י"ד בתמוז תשע"ה, 1 ביולי 2015
בית בלגיה, קמפוס גבעת רם, האוניברסיטה העברית בירושלים

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים נוסדה בשנת 1959. חברים בה כמאה מדענים ומלומדים מן השורה הראשונה של ההשכלה והדעת במדינת ישראל. חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, התשכ"א-1961, קובע כי מטרתיה ומשימותיה העיקריות הן לטפח ולקדם פעילות מדעית, לייעץ לממשלה בענייני מחקר ותכנון מדעי בעלי חשיבות לאומית, לקיים התקשרויות עם גופים מקבילים בחוץ לארץ, לייצג את המדע הישראלי בגופים ובאירועים מדעיים בינלאומיים ולהוציא לאור כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע.

היזמה למחקר יישומי בחינוך מעמידה לרשות מקבלי החלטות בחינוך ידע מדעי עדכני ומבוקר. ידע כזה חיוני לגיבוש מושכל של מדיניות ולתכנון מיטבי של התערבויות – לשיפור הישגי החינוך בישראל.

חזון היזמה: ידע מחקרי הוא מרכיב חיוני בתכנון מדיניות ציבורית או התערבות רחבת היקף. בשלב התכנון ידע מחקרי מבוקר תומך בגיבוש מדיניות שסיכויי הצלחתה טובים יותר, ולאחר מכן הוא זה שמאפשר דיון ציבורי רצינוני. היזמה מיישמת חזון זה בתחום החינוך.

דרכי הפעולה של היזמה: היזמה עוסקת בנושאים שמעלים מקבלי החלטות, ומתייעצת עם בכירים במשרד החינוך ועם בעלי עניין נוספים. ועדת ההיגוי של היזמה, שאותה ממנה נשיא האקדמיה הלאומית, אחראית על תכנית העבודה של היזמה ועל תהליכי השיפוט של התוצרים. היזמה פועלת באמצעות ועדות מומחים ועל ידי זימון מפגשים לימודיים משותפים לחוקרים, לאנשי מקצוע ולמקבלי החלטות. היא מפרסמת את תוצרי עבודתה ומנגישה אותם לציבור הרחב. חברי ועדות המומחים מכהנים בהן בהתנדבות.

תולדות היזמה: היזמה הוקמה בשלהי שנת 2003 – מיזם משותף של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, משרד החינוך ויד הנדיב. מתחילת שנת 2010 היזמה פועלת כיחידה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

בקיץ תש"ע (2010) הוסיפה הכנסת תיקון לחוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, והסדירה את אופן ההתקשרות בין משרדי ממשלה המבקשים ייעוץ – לבין האקדמיה. היזמה היא המנהלת את פעולות הייעוץ שהאקדמיה נותנת בתחום החינוך לממשלה ולרשויות שונות.

מטרת הפעילות של צוות המומחים

ועדת ההיגוי של היזמה למחקר יישומי בחינוך נענתה לפנייה חיצונית והקימה צוות מומחים להובלת תהליך לימודי בנושא החינוך הבלתי פורמלי בישראל. מטרת המהלך הן: (1) היכרות עיונית עם התחום. (2) היכרות ראשונית עם התחום בישראל. (3) הבנה של דרכי עשייה (בישראל ומחוץ לה), שמחקר מצא כי הן מועילות לקידום מטרות חברתיות, לימודיות או אחרות. המושג 'חינוך בלתי פורמלי' הוא שער לעולם רחב של מטרות, ארגונים, דרכי פעולה, קהלי יעד ושחקנים. חוקרים שונים מגדירים באופנים שונים את השדה העשיר והרחב הזה, מסוג של למידה המתרחשת בחיים לבין פעילות חינוכית ספציפית המיועדת לקהל מסוים ומאופיינת במטרות ויעדים מוגדרים (למשל השתתפות בתנועת נוער). בהתאם, זוהי גם זירה מרובת שחקנים ומטבעה חסרה שלטון מרכזי. השחקנים המרכזיים בשדה הבלתי פורמלי הם משרדי הממשלה, רשויות השלטון המקומי, קרנות ועמותות הפועלות במגזר השלישי, המגזר העסקי והמגזר הפרטי.

מסורת של חינוך בלתי פורמלי קיימת בישראל עוד מלפני קום המדינה. במהלך השנים הלך החינוך הבלתי פורמלי והתגווון – במטרות ובדרכי פעולה – במקביל לשינויים בחברה, בתרבות הפנאי, בצרכים ובאורחות החיים.

מהלך הלימוד של צוות המומחים ייפרש על פני שנה במטרה למפות לפחות חלק מן הפעילות הענפה המתרחשת בשטח וכן על מנת ליצור תשתית מושגית ואמפירית. תהליך הלמידה יתבסס על מספר סדנאות בהשתתפות אנשי אקדמיה מובילים ומומחים בעשייה בתחום, וכן על סקירות של ספרות מדעית. דוח מהפעילות ייכתב עם תום המפגשים ויונגש לציבור.

סדר יום

10: 30 – 09: 00

שנת שירות ומכינות קדם צבאיות

שני גרנות, רכזת שנת שירות "במעגל"
יוסי מלכה, מנכ"ל מרכז מעשה

10: 30-12: 30

ארגוני צעירים

עמיצור דמרי, ראש תחום צעירים בגוינט ישראל
בני פרינץ, מנכ"ל הגרעין התורני בלוד
אלון זיו, מנהל השקעות חברתיות, קרן שח"ף
מורן כהנא, מנכ"לית תנועת תרבות

13: 30 – 12: 30

ארוחת צהריים

15: 30 – 13: 30

מבט עכשווי על תנועות הנוער

איתי זידנברג, מזכ"ל השומר הצעיר
טוני נאסר, רכז הקן הערבי בנוער העובד והלומד
שאול דה-מלאך, מזכ"ל תנועת עזרא
נפתלי דרעי מזכ"ל מועצת תנועות הנוער (מת"ן)

16: 30 – 15: 30

ישיבת צוות

תוכן העניינים

5	מושב ראשון - שנת שירות ומכינות קדם צבאיות.....
5	מהי שנת שירות? .....
5	מהי מכינה קדם צבאית? .....
6	מעגל הקבוצות .....
6	סיכום שיחה עם שני גרנות, מרכזת שנת השירות של "מעגל הקבוצות" .....
8	מרכז מעשה .....
10	סיכום שיחה עם יוסי מלכה, מנכ"ל מרכז מעשה .....
13	מושב שני – ארגוני צעירים .....
13	מרכזי צעירים – ג'וינט ישראל.....
15	סיכום שיחה עם עמיצור דמרי, מנהל תחום צעירים בג'וינט ישראל .....
19	קרן שח"ף (שותפות חברתית פעילה) .....
20	סיכום שיחה עם אלון זיו, מנהל השקעות חברתיות בקרן שח"ף .....
22	הגרעין התורני בלוד .....
23	סיכום שיחה עם בני פרינץ, מנכ"ל הגרעין התורני בלוד .....
25	תנועת תרבות .....
26	סיכום פגישה עם מורן כהנא, מנכ"לית תנועת תרבות.....
29	מושב שלישי - מבט עכשווי על תנועות הנוער .....
29	תנועת השומר הצעיר .....
31	סיכום שיחה עם איתי זידנברג, מזכ"ל השומר הצעיר .....
34	מעגל הקינים הערביים של הנוער העובד והלומד .....
35	סיכום שיחה עם טוני נאסר, רכז הקן הערבי, הנוער העובד והלומד .....
37	תנועת הנוער עזרא .....
37	סיכום שיחה עם שאול דה-מלאך, מזכ"ל עזרא.....
39	מועצת תנועות הנוער (מת"ן) .....
39	סיכום שיחה עם נפתלי דרעי, מזכ"ל מת"ן .....
42	תקצירי קורות חיים של צוות המומחים .....

חומרי הרקע להלן לא עברו עריכת לשון

מושב ראשון - שנת שירות ומכינות קדם צבאיות

מהי שנת שירות?¹

שנת שירות, או בשמה המקוצר ש"ש, היא שנה של התנדבות קהילתית שעושים חלק מהצעירים והצעירות לפני גיוסם לצה"ל. שנת השירות היא שנת התנדבות, אין שום חובה לעשות אותה – אך המשמעות שלה לחברה ולקהילה בישראל וכן לצעיר או לצעירה שבחרו לעשות אותה, היא משמעותית ביותר. שנת השירות איננה מחליפה את הגיוס, בניגוד לשירות לאומי שמהווה תחליף לגיוס. מדובר בשנה שהיא פשוטה כמשמעה – תרומה. מי שבחרים לעשות שנת שירות יצטרכו לבקש מצה"ל דחיית שירות ובמידה ויקבלו אותו – יוכלו לצאת לשנת השירות. מתנדבי הש"ש מגיעים לשלל מסגרות חינוכיות ברחבי הארץ וביניהן: פנימיות וכפרי נוער, בתי ספר שדה ותנועות נוער, מועדוניות, שכונות בערי מצוקה ועוד.

מהי מכינה קדם צבאית?²

מכינה קדם-צבאית היא "מסגרת חינוכית המיועדת בעיקרה למיועדים לשירות ביטחון וליוצאי צבא, ושטרותיה הכנת החניכים לשירות מלא בצבא הגנה לישראל וחינוך למעורבות חברתית ואזרחית" (חוק המכינות הקדם צבאיות). מכינות קדם צבאיות הוקמו במטרה להצמיח אזרחים אשר רואים בעצמם כחלק משמעותי מהחברה ובעלי יכולת השפעה על עיצובה, מתוך נכונות לשאת במשימות ובאתגרים הלאומיים בתחומי הביטחון, החברה, החינוך ועוד. מכינה קדם צבאית היא תכנית של 10 חודשים לפני צבא, המורכבת משילוב ייחודי בין לימודים, עבודה קהילתית וחיי קבוצה. מטרת שנת המכינה היא לעזור בעיצוב הזהות האישית של כל אחד ואחת שמגיע למכינה ופיתוח תפיסת עולם שמבוססת על חשיפה לעולמות תוכן רבים. בכל מכינה שלוש אבני יסוד מרכזיות:

- **לימודים** – מטרת הלימודים היא העשרה עצמית, במטרה להרחיב אופקים, להיות מודעים יותר לסביבתנו, ולהקשר בו אנו חיים. הלימודים הם סדנאיים ומבוססים על דו-שיח בנושאים שונים ובהם, יהדות, ציונות, הכרת החברה הישראלית, פילוסופיה, פסיכולוגיה, כלכלה ועוד.
  - **עבודה קהילתית** – ברוב המכינות עבודה בחינוך לחיזוק אוכלוסיות מוחלשות – חונכות אישית, חוגים, שיעורים, מתנ"סים ועוד
  - **חיי קבוצה וניהול עצמאי** – החיים בקבוצה הם דינאמיים ומשמעותיים. לקבוצה בפרט ולכלל המחזור השפעה על קבלת ההחלטות שנוגעות להתנהלות היומיומית, לתכני העשרה שיועברו במכינה וכו'.
- התכנים במכינה נרכשים בצורות שונות. בין עם על ידי שיעורים, הכנה לצבא וכושר קרבי, סדרות שטח, טיולים, הרצאות, מפגשים עם אוכלוסיות שונות ועוד.

יש כיום מגוון רחב של מכינות שנבדלות אחת מהשנייה בכמה מישורים:

- **גיאוגרפית** – יש מכינות החל מהגליל העליון ורמת הגולן בצפון הארץ והערבה בדרום, יש מכינות ביישובי פריפריה כמו גם מכינות ביישובי מרכז הארץ.
- **הרכב האוכלוסייה** – יש מכינות חילוניות, מכינות דתיות ויש מכינות מעורבות דתיים-חילוניים.
- **סוג התיישבות** – יש מכינות בערים ויש מכינות ביישובים כפריים.

¹ אתר משרד החינוך במרשתת, 4.6.2015

² אתר המרשתת של מועצות המכינות הקדם צבאיות הציוניות הישראליות, מידע על מכינות, 4.6.2015

מעגל הקבוצות³

מעגל הקבוצות הוא פדרציה של קבוצות, קיבוצים עירוניים וקהילות על בסיס שיתופי-סוציאליסטי. התארגנות זו מהווה פלטפורמה רחבה להגשמת הרעיון השיתופי. הקבוצות החברות במעגל שונות אחת מהשנייה באורחות חייהם. השוני באופן הגשמת השיתוף יוצר שיח פורה ודינמי, אפשרויות רחבות ומתרחבות של הגשמת הרעיון השיתופי-סוציאליסטי ומעגל שותפים רחב ככול האפשר כדרך פוליטית המקדמת שינוי ממשי בחברה. מעגל הקבוצות פועל ליצירת שותפות תרבותית, חברתית, כלכלית ופוליטית בין הקבוצות החברות בו, תוך חתירה מתמדת להרחיב שותפות זו עם הקבוצות והקיבוצים בתנועות השונות. המעגל מונה 11 קבוצות בגילאים שונים. הקבוצה הצעירה ביותר היא סביב גיל 23 ואילו המבוגרת היא סביב גיל 50.

שנת שירות במעגל הקבוצות

שנת השירות במעגל הקבוצות כוללת הכרות עם רעיון הקיבוץ העירוני, עבודה במגוון רחב של פרויקטים חברתיים, והתנסות בחיי קומונה עצמאית כלכלית וחברתית. שנת השירות שמה דגש על עקרון האוטונומיה, כמו גם האחריות האישית והחברתית. חיי קומונה עצמאיים לחלוטין. מתנדבי שנת השירות (המכונים שינשינים) חיים בשיתוף ומנהלים קופה משותפת. הם עובדים לפרנסתם ומתנדבים במסגרות שונות לבחירתם.

שנת השירות במעגל הקבוצות מתקיימת בבית שמש, לצד קיבוץ תמוז שהוא קיבוץ עירוני הנמצא המקיים אורח חיים כלכלי שוויוני. הקיבוץ מעורב ומחויב חברתית לעיר בית שמש ולחברה הישראלית בכללותה. בקיבוץ תמוז קיימות אפשרויות שונות לעשייה בתחומים רבים כמו לדוגמא: עבודה עם נוער נושר בתיכון ברנקו-וייס אתגרי (תיכון ההזדמנות האחרונה), ברנקו-וייס הגדול, מועדוניות לילדים בסיכון, קידום-נוער, בית חם לנערה, עבודה עם אוכלוסיות שונות (נכים, קשישים, עולים, תשושי-נפש), ישנה גם אופציה לעבודות שאינן בהכרח חינוכיות או טיפוליות.

במהלך שנת השירות הקומונה עוברת לימוד שבועי בנושאי החברה הישראלית, כלכלה ופילוסופיה. שנת השירות של מעגל הקבוצות היא חלק ממסלול נח"ל הכולל שירות צבאי ופרק משימה משמעותי. השינשינים המצטרפים למסלול חותמים על שרות צבאי בגרעין נח"ל.

סיכום שיחה עם שני גרנות, מרכזת שנת השירות של "מעגל הקבוצות"

וחברה בקהילת דרור שחיה בירושלים

הר הצופים, 17.6.2015

מהו הרקע לייסוד "במעגל", שנת השירות של מעגל הקבוצות?

לייסוד שנת השירות של מעגל הקבוצות יש שתי סיבות. הראשונה הוא התחושה שזיהינו אצל הרבה חבר'ה צעירים שמסיימים את שנת השירות ואת השירות הצבאי ועושים מעין "וי" על החוויה של ההתנדבות והנתינה. תחושה ש"אני תרמתי לחברה ועכשיו אני יכול להתפנות ללמוד מנהל עסקים ולהתרכז בעצמי". בנוסף, האופי של שנת השירות בפנימיות ובכפרי נוער – שם רוב הצעירים מתנדבים – הוא מאוד משימתי. כמעט ואין שם זמן או מקום ללימוד, להתנסות באורח חיים עצמאי ושיתופי במידה מסוימת. הש"שנים במקומות האלה נשאבים מאוד חזק לעבודה ופחות עסוקים בפיתוח זהות מורכבת וחשיבה על שאלות "גדולות". מטרה אחת של שנת השירות שלנו היא ליצור פלטפורמה להתנסות בסוג אחר של חיים.

³ אתר המרשתת של מעגל הקבוצות, 4.6.2015

הסיבה השנייה היא היסטורית. שנת השירות של מעגל הקבוצות היא גלגול היסטורי של גרעין "תמורה". גרעין "תמורה" הוקם לפני יותר מ-20 שנה ומסיבות היסטוריות התפתח כ"זרם הסוציאליסטי" בצופים. אני בוגרת גרעין תמורה ואת שנת השירות שלי עשיתי בבית שמש, בבוקר הייתי בבית הספר ברנקו וייס האתגרי ואח"כ התנדבתי במועדונית של ילדים שהורחקו מהבית. אפשר להגדיר את התפקיד של שינשינית כמשהו שנע בין אחות בוגרת, מודל לחיקוי, ודמות שמתווכת בין בני הנוער לעולם המבוגרים.

מהו סדר היום של הש"שנים?

שנת השירות של "מעגל הקבוצות" נוסדה לפני שנה וחצי אך כהמשך של גרעין "תמורה", פשוט מחוץ לצופים ולכן יש לה במידה מסוימת היסטוריה משמעותית. יש היום 10 חבריה – חמישה בנים וחמש בנות – שגרים בבית שמש, עובדים ומתנדבים שם במסגרות שונות, כל אחד לפי ראות עיניו והעניין שלו. הם מגיעים מכל הארץ, בדרך כלל ממשפחות בעלות רקע חברתי-כלכלי גבוה. הגוף המשלח לשנת השירות הוא התנועה הקיבוצית, אך כיום אין אף "קיבוצניק" בקומונה. הם גרים בדירה שהם מממנים בעצמם ומקיימים אורח חיים עצמאי לכל דבר. אחרי שנת השירות הגרעין מתגייס ביחד לנח"ל והחזון שלנו הוא שאחרי שנת השירות והמסלול הצבאי המשעותי שיעברו ביחד, חברי הקבוצה ימשיכו לחיות ביחד כקהילה אקטיביסטית שמנהלת אורח חיים שיתופי.

מה העקרונות שעל בסיסם פועלת שנת השירות?

לשנת השירות יש חמישה עקרונות: (1) חיי קבוצה – הקיום של הקבוצה הוא מטרה בפני עצמה. הקבוצה היא לא רק כלי להגשמת המשימה. (2) עצמאות כלכלית – כל חבר בקבוצה מחליט איפה לעבוד והיכן להתנדב (3) פיתוח אישי – כל חבר בקהילה צריך לעשות משהו למען עצמו (4) מעורבות בקהילה – עשייה חברתית בתוך הקהילה (5) אחריות חברתית – התנדבות היכן שצריך.

מה הקריטריונים לבחירת חברי הקבוצה?

התנועה הקיבוצית, שהיא הגוף המשלח, עורכת מיון גס ראשוני במכון "אדם מילוא". אחר כך אנחנו עורכים מפגשי לימוד ברמה די גבוהה. מי שזה מעניין ומושך אותו – נשאר. השנה פנו אלינו 50 חבריה. הלימוד עוסק באקטואליה, סוגיות בחברה הישראלית, כלכלה, פילוסופיה. המרצים הם אנשים מתוך מעגל הקבוצות וממקומות אחרים. הלימודים מתקיימים במסגרת של סמינרים בהם המועמדים חווים טעימה משנת השירות. למעשה, אנחנו לא דורשים את המעבר דרך מכון "אדם מילוא" ומאפשרים גם לשמיניסטים אחרים להגיע לכנסים.

למה לדעתך שנת השירות הפכה להיות כל כך מבוקשת בשנים האחרונות?

זה בין השאר עניין של מיתוג. היום זה נחשב "סקסי" לעשות שנת שירות, מעין סמל סטטוס. אצלנו בשכבה של הצופים, למשל, 26 מתוך 40 חבריה הלכו לשנת שירות. מעבר לזה, אנשים שעברו את השנה הזו מתארים אותה כשנה הטובה בחייהם – גם שנים אחר כך. יש משהו בגיל הזה, בשלב הזה בחיים, שאם זורעים בו את הזרעים יש לזה את הפוטנציאל לחולל שינוי משמעותי. החיים שלי השתנו בזכות שנת השירות שעשיתי. אתה נחשף לחברה הישראלית בווליום מאד גבוה, לא בהכרח מחמיא. זו אולי קלישאה, אבל העיניים נפקחות בשנה הזו. היום באוניברסיטה, אני מצליחה לזהות אנשים שעשו שנת שירות וכאלו שלא בקלות-במבט שלהם, ברמת השיח שלהם, בתוכן שהם בוחרים להתעסק בו ביום-יום, בתחומי העניין שלהם, באקטיביסטיות שלהם, אפילו בתנועות הגוף. זו חוויה שקשה לתאר במילים שמתרחשת בגיל קריטי בו אדם מתעצב.

בחוויה שלי, הדבר החזק ביותר בשנת השירות זה המפגש עם עצמך. זה מפגש עוצמתי עם מציאות חיים אחרת, עם אנשים אחרים, עם סוג אחר של חיים אבל בסוף – אתה פוגש שם את עצמך בעוצמה רבה. וזה מפגש משנה חיים.

מרכז מעשה⁴

עמותת מרכז מעשה פועלת על מנת לאפשר לצעירים תושבי הפריפריה מכל המגזרים, להתפתח ולממש פוטנציאל אישי ללא חסמים ותיוג.

הצעירים במרכז מעשה יוצאים לשנת התנדבות בקהילה ופועלים במוסדות חינוך עם ילדים ובני נוער. ההתנדבות במרכז מעשה היא כלי לפיתוח יכולות אישיות והעצמה. במסגרתה מקבלים משתתפי התכנית מעטפת של הנחיה אישית וקבוצתית, הכשרה מקצועית להתנדבות, הכוונה בפיתוח קריירה וקידום מנהיגות ואחריות חברתית. מרכז מעשה הוקם בשנת 2004 במטרה לקדם את ערך ההתנדבות ולהוביל מסגרות התנדבות לצעירים בישראל באופן שוויוני ומקצועי. מרכז מעשה שם דגש על גיוס אוכלוסיות מהפריפריה החברתית – כלכלית בישראל בגילאי 18-21 למסגרות התנדבות ופיתוח מעטפת מקצועית המסייעת למתנדב לבצע את פעילותו באופן מיטבי. כיום, ארגון מעשה מפעיל כ-650 מתנדבים, ממגוון אוכלוסיות בחברה הישראלית: ערבים ויהודים, יוצאי אתיופיה וקווקז, דתיים וחילוניים, עולים חדשים וותיקים. הצעירים במעשה לוקחים חלק במפגש ושיח משותף עם צעירים מקבוצות שונות בחברה הישראלית, ובכך מסייעים לקידום חברה סובלנית ודמוקרטית. השפעת ההשתתפות בתוכניות של מרכז מעשה באה לידי ביטוי בשרות צבאי משמעותי ובשיעורים גבוהים של בוגרים המשתלבים באקדמיה. הצעירים במעשה פועלים מידי שנה בעשרות ישובים עם אלפי ילדים ובני נוער ומהווים עבורם מודל לחיקוי והשראה - צעירים מהפריפריה למען הפריפריה.

תכניות התנדבות במרכז מעשה

אופק - שנת התנדבות לצעירות וצעירים ערביים הפועלים במסגרות חינוך ביישוביהם. קהל היעד הוא צעירים וצעירות בגילאי 18-21 מהחברה הערבית בצפון המדינה בעלת מוטיבציה גבוהה ביותר להשתתפות בתהליכי שינוי חברתי תוך קידום תהליכים אישיים של העצמה, השכלה והתנדבות. המשתתפים מתנדבים 5 ימים בשבוע (כ-40 שעות שבועיות) במסגרות חינוך פורמלי וא-פורמלי ביישוביהם. במקביל הם משתתפים בסדרה של 8 ימי הכשרה מקצועית למשימות ההתנדבות. המשתתפים מלווים על ידי מנחה מקצועי שתפקידו לתמוך בהם במהלך השנה, לסייע להם במימוש יכולותיהם, לשקף הצלחות ואתגרים ולבקר את התהליך.

אחוזה – תכנית אחווה פועלת בשיתוף עם עמותת "בת עמי". היא מיועדת לצעירות בגילאי 18-21 מרקע מסורתי ודתי ובעיקר יוצאות אתיופיה. התוכנית מאפשרת להן להשתלב בשנת שירות לאומי אשר במסגרתה הן מבצעות שנת התנדבות איכותית בעיקר בתפקידי חינוך, במקביל לתהליך חיזוק ושיפור השכלה ופיתוח מנהיגות. כל התהליכים מקבלים מעטפת של ליווי אישי מקיף. לכל קבוצה תכנית ייחודית הנבנית בהתאם לצרכים של המשתתפות בה: צרכי השכלה, שנות וותק בארץ, יכולות ומאפיינים ייחודיים. המשתתפות בתכנית מתנדבות כ-32 שעות שבועיות במסגרות חינוך פורמלי וא-פורמלי. במקביל הן משתתפות בסדרה של 8 ימי הכשרה מקצועית למשימות ההתנדבות ומקבלות ליווי אישי וקבוצתי.

גרעין איתן – תכנית איתן הינה מסלול נח"ל קהילתי המיועד לצעירים בגילאי 18, תושבי הפריפריה היהודית. צעירים אלו הינם בעלי מוטיבציה גדולה לשינוי אולם לרובם לא ניתנה עד כה ההזדמנות להתנדב בקהילה. התוכנית מציעה לצעירים התנדבות משמעותית בתפקידי חינוך בפריפריה ובמהלך השירות הצבאי (המהווה חלק בלתי נפרד מן התוכנית) תוך ליווי אישי וקבוצתי משמעותי. בכך, מסייעת התוכנית לבני הנוער להשתלב בחברה הישראלית ממקום

⁴מידע מתוך אתר המרכז במרשתת, 1.6.2015

מוערך, שוויוני ועוצמתי. ביסוד התהליך עומדת התפישה כי כדי לקדם צעירים באופן ראוי יש להאמין ביכולותיהם ולדרוש מהם עשייה איכותית.

מכינת גל – המכינה הוקמה בספטמבר 2008 על ידי מרכז מעשה בשותפות עם תנועת "אחרי", מתוך אמונה כי על מנת לקדם שוויון הזדמנויות באוכלוסייה, יש לפתח מנהיגות מקומית איתנה לכל הקבוצות החברתיות במדינת ישראל. קהל היעד העיקרי לפעילותה הוא צעירים בעלי פוטנציאל מנהיגות גבוה, תושבי הפריפריה החברתית-כלכלית. המכינה פועלת בערים עכו וחיפה. התכנית כוללת מעורבות חברתית והתנדבות, ליווי אישי וקבוצתי ו הכנה לשירות משמעותי בצבא.

גרעין יחד – שנת שרות לפני שרות צבאי לצעירים המתנדבים עם נוער בסיכון ביישובי הפריפריה. המתנדבים בפרויקט פועלים במשך כ - 40 שעות שבועיות ומסייעים לשיפור הישגים חינוכיים וחברתיים בקרב ילדים ובני נוער בסיכון ביישובי הפריפריה החברתית-כלכלית. ההתנדבות מתבצעת בשלושה מוקדים עיקריים: בתי הספר: בבקרים פועלים חברי הגרעין כחונכים לימודיים וחברתיים, מתוך אמונה כי השכלה פורמלית היא המפתח העיקרי להשתלבות בחברה ולבניית הדימוי העצמי. מועדון "יחד": נפגשים לשיחה בגובה העיניים במועדון הנוער השכונתי שמופעל על ידי חברי הגרעין. במועדון מתקיימת פעילות חברתית מגוונת ומעשירה, מקום מפגש לנוער, מקום ללמוד, ליהנות ולהרחיב אופקים. פעילות עם נוער בסיכון: חברי הגרעין משוטטים ברחוב ומגיעים אל בני הנוער אשר אינם לוקחים חלק במסגרות חברתיות חיוביות; חברי הגרעין פועלים ליצירת קשר אמתי, משמעותי וחוויתי ולהוות מודל לחיקוי עבור הנוער. החל משנת 2009 - 40% מתקציב הפרויקט ממומן על ידי משרד החינוך.

נעורים – תכנית לאומית לקידום שוויון הזדמנויות ומצוינות בעדה הדרוזית, באמצעות מרכזי נוער ותכניות התנדבות לצעירים. תכנית נעורים מפתחת ומקדמת מנהיגות, התנדבות, מצוינות ושוויון הזדמנויות ביישובים הדרוזים באמצעות מרכזי צעירים. התכנית מספקת לצעירים וצעירות בגילאי 13-25 מרקעים שונים (החל בנוער בסיכון ועד לתלמידים מצטיינים) רצף של פעילויות איכותיות ובעלות ערך המתמקדות בקידום התנדבות, פיתוח מנהיגות, חוגי לימוד, העשרה ומצוינות. התכנית מקיפה כ-2000 בני נוער וצעירים בגילאי 13-25 בכל היישובים הדרוזים בעלי יכולות וצרכים מגוונים החל בבני נוער בסיכון וכלה בבני נוער בעלי פוטנציאל למצוינות. התוכנית פתוחה לכל בני הנוער בכפרים בהם היא פועלת ומציעה פעילויות מכוונות לצרכים וליכולות השונים. בני נוער בגילאי 13-17 משתתפים בפעילויות לקידום מצוינות אקדמית, צמצום פערים לימודיים, פיתוח תמונת עתיד, פעילויות העשרה, זהות דרוזית, פיתוח מנהיגות וקידום ההתנדבות בעדה הדרוזית ופעילות ייעודית לנוער בסיכון. בגילאי 18-20 מוצעת שנת התנדבות בעדה לצעירות דרוזיות הכוללת התנדבות, פיתוח זהות, הכשרה למנהיגות ופיתוח תמונת עתיד. בגילאי 21-25 סטודנטיות ומלגאיות שהתנדבו בעבר עוזרות בהפעלת מרכזי הקהילה ובתכנון והפעלת מיזמים קהילתיים.

יחידת הבוגרים – המכונה "בוגרי מעשה" מיועדת לבוגרי התכניות השונות של מרכז מעשה. הארגון פועל להקמת תנועה חברתית של צעירים אשר יהיו מחויבים למימוש הפוטנציאל האישי הקיים בהם, וליצירת שינוי חברתי במדינת ישראל. ארגון הבוגרים מסייע לבוגרים להשתלב בצורה מיטבית במסגרות בקהילה ומהווה כלי ליצירת אפיקי הגשמה חברתיים וקהילתיים. ארגון הבוגרים, מציע כיום, מסגרת אזורית לצעירים/ות המעוניינים לקדם את עצמם וליצור שינוי בחברה. הוא מייצר שיח של צעירים/ות חוצה מגזר, לאום ומגדר המבוסס על ערכים חברתיים

ופועל בשני מישורים: תהליך אישי – הכוונה והשתלבות בלימודים וקריירה המתאימה להם, תוך ליווי הוליסטי לאורך שלבי החיים. ותהליך חברתי – מעורבות בעשייה חברתית גם אחרי תקופת ההתנדבות, במטרה להשתלב בשדרת המנהיגות של ישראל ולקחת חלק ביצירת חברה אזרחית הלכה למעשה.

סיכום שיחה עם יוסי מלכה, מנכ"ל מרכז מעשה

משרדי מרכז מעשה, כפר הנוער בן שמן, 15.6.2015

ספר בקצרה על מרכז מעשה. מתי הוקם, מדוע הוקם וקצת מספרים

מרכז מעשה הוקם לפני עשר שנים על ידי מיקי נבו שהבחין כי מרבית המגיעים לשנת התנדבות ממוסדת (שנת שירות, מכינות ושירות לאומי) מגיעים מאזור המרכז מהמעמד הבינוני. נבו מצא כי שנת ההתנדבות מהווה כלי משמעותי להעצמה ולמוביליות חברתית והוא ביקש לפתח הזדמנות זו גם לקבוצות אוכלוסייה נוספות מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית. מרכז מעשה הפך לגוף משלח שיכול לשלוח לשנת שירות צעירים כאשר המאמץ התמקד במי שעד אז לא הייתה לו הזדמנות להתנדב. אני למשל, כמי שגדל בקרית שמונה, לא אושר לי תחילה להתנדב לשנת שירות בקרית שמונה. בסופו של דבר אני ועוד חמישה מחבריי עשינו שנת שירות מאד משמעותית בקרית שמונה. פתיחת מרכז מעשה אפשרה לצעירים מהפריפריה להתנדב לשנת שירות, ובשנת 2006 פתחנו מכינות קדם צבאיות המיועדות לצעירים מהפריפריה. חשוב לציין שזה עניין של ביצה ותרנגולת, כאשר גם הביקוש להתנדבות ממוסדת לצערנו לא גדול ביישובי הפריפריה, ולכן גם ההיצע אינו גדול.

איזה אפשרויות לשירות לאומי אתם מציעים?

פתחנו את האפשרות לבנות אתיופיות דתיות לבצע שירות לאומי משמעותי בתחום החינוך, שהיה חסום בפניהם. מרכז מעשה עובד במשותף עם הארגונים המשלחים "בת עמי" ו"שלומית". המטרות שלנו בשירות הלאומי הן לפתוח את תחום החינוך לבנות מהפריפריה, להוכיח שאפשר לייצר התנדבות משמעותית של הבנות הללו במערכת החינוך ולהעביר את הבנות תהליך משמעותי שאנו מלווים. כך השירות הלאומי הופך עבור הבנות למנוף של ניעות חברתית. מדי שנה יש כ-80 בנות ובשנה הבאה יהיו כמאה. במהלך השירות אנחנו עובדים איתן על התנדבות אפקטיבית וגם על השלמת בגרויות או פסיכומטרי וכלים נוספים שמאפשרים להם להמשיך להכשרה מקצועית או אקדמית. תכנית נוספת מציעה לבנות ערביות (בעיקר דרוזיות ובדואיות) תכנית שירות לאומי, שבה משתתפות כ-230 בנות בשנה. מטרות התכנית הן לפתח את החינוך הבלתי פורמלי ביישובים הערבים ולייצר מנהיגים חברתיים מעורבים חברתית מונחי זהות תרבותית. סוגיית הזהות חשובה, אבל סוגיית ההתפתחות האישית חשובה יותר. בכל התכניות של המרכז מאורגנים מפגשים בין הקבוצות החברתיות השונות על הזהות האישית והקבוצתית. מאפיין חשוב של השירות הלאומי הוא הליווי. במהלך השירות הלאומי מוצע ליווי משמעותי כאשר אנחנו מציעים רכז ל-30 מתנדבות בהשוואה ל-60 בארגונים אחרים.

מהו ייחודה של שנת השירות/מכינה בהשוואה לתכניות דומות?

אוכלוסיית היעד, הליווי המשמעותי יותר, וסוג המשימות שהמתנדבים עושים שונה. בחלק מהמקרים המתנדבים פועלים במשימות פרטניות אחד על אחד מפני שלמרבית המתנדבים אין רקע משמעותי בהדרכה, אבל לא צריך להסביר להם הרבה על ההקשר החברתי-תרבותי שבו הם מתנדבים. אחרי חודשיים-שלושה המתנדבים שלנו מצליחים לגשר על הפער ביכולות ההדרכה. מרבית המתנדבים עובדים בקבוצות קטנות או בפרויקט "שוטטות", כלומר מפגש בלתי אמצעי ובלתי פורמלי עם צעירי המקום במקומות ציבוריים. מפגשים אלה חושפים מקרי סיכון שסביר

שלא היו מתגלים בהקשרים חינוכיים אחרים. יש קומונות שמגלות יזמה ומוציאות פרויקטים גדולים. המרכז מעודד מעורבות חברתית רחבה יותר, אבל לא מחייב אותה.

כיצד מרכז מעשה מגייס מתנדבים?

יש למרכז צוות של בוגרי המרכז שמגיע לבתי ספר מהפריפריה, שכוונת מצוקה ופנימיות וכפרי נוער ומספר על התכניות שלנו. יש למרכז תכנית שנקראת "הצעד הבא" שמתחילה מכיתה י' שבה אנחנו עובדים באופן רציף על המציאות החברתית בישראל ומובלת על ידי בוגרי התכנית.

איזו השפעה מבקשת התכנית להשיג על משתתפיה?

השפעה בשלושה מישורים: מוביליות אישית שתאפשר ניעות חברתית-כלכלית, יצירת חיבורים וחיבור בין אינטרסים מגזריים של קבוצות שונות בחברה בישראל ופיתוח חברה אזרחית פעילה.

איזה ליווי מוצע לבוגרי שנת ההתנדבות?

מרכז מעשה ויחידת הבוגרים מלווה את בוגריו במהלך השירות הצבאי ולאחר השירות הצבאי עד גיל 25. המרכז מצמיד מנטורים ויועצים לכל בוגר שמסייעים בהשלמות השכלה, מלגות לימודים, סדנאות קריירה ועוד. המרכז מלווה את הבוגרים לימים פתוחים ומסייע בבחירת מסלול לימודים אקדמי או מקצועי, ולאחר מכן המרכז מסייע למצוא מקום עבודה איכותי.

מי הם אנשי הצוות המנחים שמדריכים את הפעילויות? איזו הכשרה ניתנת להם?

כל קבוצה מלווה על ידי בוגר תואר ראשון לפחות שיש לו יכולות הנחייה. המדריך מלווה את הקבוצה בקשר עם הרשות המקומית וכקומונה עם חיי קבוצה וכל המורכבויות המשתמעות מכך. המלווים מקבלים סדנאות הנחיית קבוצות ושיפור מיומנויות העבודה הצוות בעבודה עם מתנדבים. ההכשרה ניתנת על ידי מחלקת גוף הידע של המרכז. כל אחד מהמתנדבים מקבל שמונה שעות הדרכה בשבוע ויש גם סמינרי שיא שבהם ניתנים כלי הדרכה והתנדבות משמעותית. המרכז משדר למתנדבים סטנדרטים גבוהים ומציע הכשרה וליווי צמודים שמצליח לגשר עבור מרבית המתנדבים על הפער בניסיון בהדרכה.

האם אתם מקיימים שיתופי פעולה מתקיימים עם ארגונים אחרים?

כל פעילות שלנו ביישוב מתואמת באופן מלא עם הרשות המקומית. יש לנו שיתופי פעולה עם חברת המתנ"סים או עם ארגונים מקומיים אחרים כמו מרכזי הצעירים או בתי הספר. בחברה הערבית קיימת מחלוקת באשר לסוגיית השירות הלאומי והמרכז משתף פעולה רק עם רשויות שמשותפות פעולה עם מרכז מעשה. לעיתים יש למרכז קשיים רבים בפעילות ביישובים ערביים, אבל חשוב למרכז להסביר שאין קשר לשירות צבאי, והיישוב והצעירים שבו ירוויחו רבות מפעילות המתנדבים.

אילו אתגרים ניצבים בפני מרכז מעשה?

המרכז גדל ובשנה הבאה יפתחו קומונות חדשות באזור הדרום, עבור האוכלוסייה היהודית בנגב ושירות לאומי לצעירות בדואיות מהנגב. יש אתגרים כלכליים בכל שנה מחדש, כאשר מחצית מהתקציב מבוסס על פילנתרופיה (והשאר מהמדינה). עם האוכלוסייה החרדית היו מספר ניסיונות שלא צלחו עד כה, ובתקווה נצליח בשנים הבאות להציע שנת התנדבות גם לציבור החרדי. הצענו תכנית שתסייע להם להשתלב בשוק העבודה. האיום הכי גדול על הפעילות של מרכז מעשה הוא צמצום התקנים לדחיות שירות בעוד כשנתיים בגלל החוק לשוויון בנטל. זו תהיה טעות גדולה אם הצמצום יפגע במתנדבי מרכז מעשה ולא בארגונים אחרים.

אילו שינויים היית רוצה לבצע בתכנית כדי לשפרה לאור חזונך?

לקבל הכרה כגוף משלח לשירות הלאומי במקום שיתופי הפעולה עם ארגונים אחרים ורשת של מכינות קצרות (חצי שנה) שמיועדות לצעירים בסיכון גבוה. עם הזמן המרכז מבין שכדי להצליח עבודה ההכנה חינוכית מוקדמת חשובה מאד ולא מדובר ביום חשיפה אחד כדי לשנות את הזהות הקהילתית ואת חשיבות ההתנדבות. השיח הזה עדיין לא רווח בפריפריה כפי שהוא רווח במרכז. בכדי לעשות כן יש להתחיל לעבוד בבתי ספר נוספים בפריפריה, אך מגבלות תקציביות מונעות זאת לעת עתה. המרכז רוצה לשתף פעולה עם תעודת הברות החברתית.

האם בצעתם מחקר הערכה על התכניות השונות שלכם ?

בהחלט. יש לנו הוכחות ששנת ההתנדבות לוקחת את הבוגרים למקומות הרבה יותר טובים בשוק התעסוקה ובלמידים גבוהים. בנוסף, שנת ההתנדבות משפרת את הסיכויים לשירות צבאי משמעותי כאשר הצבא מוכן לשנות את הקב"א של המתנדבים כתוצאה משנת השירות. הבוגרים ממשיכים להיות פעילים חברתית בין היתר גם בארגון בוגרי מעשה. חלק מהם מובילים את המחאה האתיופית בימים אלה. הבוגרים הם סוכני השינוי של היישובים מהם הם יוצאים.

מושב שני – ארגוני צעירים

מרכזי צעירים – ג'וינט ישראל⁵

מרכזי צעירים בישראל – ג'וינט ישראל

מרכזי צעירים הינם תכנית אסטרטגית מערכתית המבקשת לשים את נושא הצעירים על סדר היום הלאומי ולגבש מענה כולל, מוסדר ומקיף לצרכי צעירים ביושבים בהם הם חיים. שם התכנית "מרכזי צעירים" מבטא את השאיפה לשים את הצעירים במרכז תשומת הלב וכן את מיקומו הארגוני, הגיאוגרפי והעקרוני של התחום במערך המוניציפאלי והלאומי.

אפיון הבעיה

בישראל חיים קרוב למיליון וחצי צעירים בגילאי 18-30 וכשני מיליון איש בגילאי 18-35 (למ"ס, 2007), מתוכם כ-260,000 עולים. הצבא מהווה את המסגרת הרשמית האחרונה לצעירים. אחרי השרות עומד כל אדם לעצמו ולגורלו. החלטות שיתקבלו בתחילת שנות העשרים, ישפיעו באופן ישיר על אופי, איכות והתנהלות החיים בהמשך. החלטות הכרוכות בבחירת קריירה, תעסוקה, לימודים, חברה וקהילה, ניהול פיננסי ותכנון העתיד הנלקחות בתקופה מעצבת זו יקבעו במידה רבה את השביל בו יצעד הצעיר. נמצא כי צעירים רבים חסרים את הכלים והמימונויות לצלוח תקופה זו וכי חסר מענה כולל ומקיף לסוגיות אלו. במציאות זו הפערים החברתיים הולכים ומתרחבים.

אוכלוסיות יעד

התכנית תוכננה במקור לצעירים עולים, עבורם הבעיות האופייניות לטווח גילאים זה חריפות במיוחד. במהלך הפיילוט התברר כי לא נכון לפתח שירות משמעותי לאוכלוסייה מובחנת ומפוצלת וכי הצלחת השרות תלויה בכך שהמענה יהיה אוניברסאלי, רחב, מאפשר אינטגרציה חברתית, תוך פיתוח מענים ייחודיים לאוכלוסיות יעד מובילות: כלל הצעירים במדינת ישראל הניצבים בצומת של החלטות בדגש מיוחד על צעירים עולים, חיילים משוחררים, צעירים שנשרו או נדחו משרות צבאי, צעירים חסרי עורף משפחתי וחברתי, צעירים מובטלים ו/או צעירים העובדים בעבודות לא מקצועיות, סטודנטים ומשפחות צעירות.

חזון התחום

לאוכלוסייה הצעירה במדינת ישראל, גילאי 18-35, יש מקום מרכזי ומשפיע על סדר היום הלאומי והחברתי. מענה לאומי כולל, מערכתי ומקיף לצורכי הצעירים תורם לחיזוקם, ביסוסם ושילובם באופן מיטבי בחברה בישראל. יעד זה יושג באמצעות הקמה של מרכזי צעירים במרחב המוניציפאלי, חיזוקם וביסוסם, כך שיוכלו לתת מענים רלוונטיים לצורכי הצעירים ולשלבם באופן מיטבי בחברה הישראלית. פעילות המרכזים מחזקת את הפריפריה, ביוצרה חברת צעירים בעלת חוסן פנימי, המגלה מנהיגות ואחריות חברתית.

מטרות

1. להבטיח מיצוי פוטנציאל אישי של צעירים ללא קשר למוצאם ומצבם הכלכלי חברתי.
2. חיזוק הפריפריה של מדינת ישראל על ידי מתן הזדמנויות לצעירים להשתלב ולהצליח.
3. הצבת נושא הצעירים על סדר היום המוניציפאלי והלאומי והבטחת מדיניות ומענים מערכתיים לאוכלוסייה זו.

⁵המידע התיאורי על מרכזי הצעירים נשלח על ידי עמיצור דמרי.

התפתחות המרכזים בעשר השנים האחרונות

בתוך עשר שנות הפעילות הוקמו למעלה מ-45 מרכזי צעירים מקרית שמונה בצפון ועד אילת שבדרום, הנותנים מענה לצרכיהם לעשרות אלפי צעירים בישראל במגוון רחב של תחומים. שורש ההצלחה טמון בשותפות שנקמה בין ארגון הג'וינט, ארגוני מגזר שלישי ומשרדי הממשלה שהקימו שותפות שנקראת מסד קליטה, מתוך מטרה משותפת לשים את אוכלוסיות הצעירים בישראל במרכז. הדבר נעשה באמצעות הקמת גוף שכל עניינו יהיה לתת יעוץ ותמיכה לצעירים בגילאי 18-35 בערי הפריפריה הגאוגרפית והחברתית במגוון תחומים. גוף זה יהיה הכתובת המרכזית של צעירים בעיר בה הם חיים, ייתן מענה ממשי לצרכים של צעירים בימינו ויספק כלים מקצועיים לכך.

מרכזי הצעירים, אם כן, פיתחו סל שירותים בתחומי השכלה, תעסוקה ומעורבות חברתית, המסייעים בנושאים משמעותיים, כגון הכוונה ללימודים, מציאת מקום עבודה ושילובם של הצעירים בהווי החברתי של העיר. מרכזי הצעירים הוקמו בפילוט ראשוני בארבעה יישובים, בדגש מרכזי על אוכלוסיית העולים ביישובים אלו. עוד משלב הפילוט, הוגדרו מספר תנאי סף להקמת מרכזי צעירים בערים: האחד, מעורבות ישירה של ראש העיר במרכז - יו"ר ועדת ההיגוי של מרכז הצעירים, ובהקמת שולחן עגול יישובי. השני, מעורבות משמעותית של הרשות המקומית בתקציבים. השלישי הקצאת מקום ראוי ועצמאי ביישוב במקום נגיש ומרכזי. הרביעי - תמיכה של השותפים הנוספים. תנאים אלו התבררו כאפקטיביים במיוחד, והם שהביאו להצלחה גדולה ואפשרו מאוחר יותר את הרחבת התכנית לערים נוספות בארץ. גופים נוספים זיהו את הצורך והפכו לשותפים ביניהם: קרן גלנקור, גזית גלוב, משרדי ממשלה ופדרציות נוספות שהיו רגישות לצרכי הצעירים בישראל. כניסתם לתכנית של גופים אלו אפשרה להכפיל את תקציב המרכזים ולהרחיב את הפרויקט בשנתו השנייה ל-8 יישובים בארץ ובסופו של תהליך להגיע ל-45 מרכזי צעירים. סך הכול פועלים 50 מרכזי צעירים בכל רחבי הארץ, בעיקר בנגב ובגליל. בשנתיים האחרונות החלו לקום מרכזי צעירים גם ביישובים כמו אפרת ואריאל ובמועצות אזוריות. במחקר שנערך בשנת 2012 נמצא כי מרכזי הצעירים מצליחים לתעל את כישורי הצעירים לחיזוק המרקם החברתי ביישוביהם.⁶ נמצא כי המרכזים חשובים מאד לצעירים מפני שהמרכזים מספקים לצעירים מענה לסוגיות רלוונטיות לחייהם ובכך הפנייה למרכז מהווה צעד משמעותי ובעל השלכות לעתיד.

יעדים

מדיניות: הצבת נושא הצעירים על סדר היום הציבורי והבטחת מדיניות לצרכי אוכלוסייה זו.
מעורבות של צעירים: עידוד צעירים לאחריות חברתית. הצעירים יוזמים, תורמים, משפיעים, מעורבים, ופועלים להשגת שינוי חברתי
פיתוח קריירה ותעסוקת צעירים: עידוד צעירים לרכוש השכלה ולגבור על חסמים. השלמת 12 שנות לימוד, ייעוץ בבחירת מסלול לימודים, פיתוח מיומנויות אישיות וכלליות. להעניק לצעירים את הכלים הנדרשים לבנייה ותכנון מיטבי של קריירה ולהשיג תעסוקה ההולמת את כישוריהם וחלומותיהם.

תוצאות

מעל 50 מרכזים ברחבי הארץ וכ-15 מרכזים נוספים בהקמה ביוזמת הרשויות.
כ-200,000 צעירים קיבלו מענה עד היום
כ-95 קבוצות מנהיגות פעילות.

⁶ <http://www.israelyoung.org.il/files/sagie/negev2.pdf>

נושאים אסטרטגיים על סדר היום של המיזם

תו תקן למרכזי צעירים : תו התקן גובש ע"י נציגי מנהלי מרכזים, נציגי השותפים ונציגי הגיוינט בסיוע חברת מידות. בימים אלה אנו משיקים פיילוט לביצוע הערכת מרכזי הצעירים על פי תו התקן.

איתנות פיננסית : מתוך דאגה לאבטחת קיימות המיזם בטווח הארוך יצאנו לתהליך בו יהפכו מרכזי הצעירים לישויות משפטיות עצמאיות וכן יפתחו אפיקי הכנסה ושירותים מניבים **העברת אחריות למשרדי הממשלה** : בהדרגה, המשרדים השותפים לוקחים אחריות מלאה על מימון והפעלת תכניות וכ"א במרכזי צעירים.

כיווני פעולה חדשים בפיתוח : כתמיד, אנו שוקדים על "הדבר הבא" במרכזי צעירים- מודל לפיתוח קריירה בראייה סינרגטית של השכלה, תעסוקה ומעורבות חברתית, הקמת קהילות בני מקום, עידוד יזמות עסקית וחברתית ועסקים חברתיים.

קידום מענה לאומי כולל לנושא צעירים, תחת חקיקה ואחריות ממשלתית כוללת.
ביסוס שולחן שותפים רב מגזרי : ממשלה, שלטון מקומי, מגזר שלישי ומגזר עסקי.

שותפויות

משרד הקליטה, משרד הביטחון, משרד הרווחה, משרד הגב גליל, משרד הבינוי והשיכון, משרד ראש הממשלה, רשויות מקומיות, קרנות ומגזר עסקי.

סיכום שיחה עם עמיצור דמרי, מנהל תחום צעירים בג'וינט ישראל

משרדי הגיוינט, ירושלים, 28.5.2015

מהו חינוך בלתי פורמלי מנקודת המבט של מרכזי צעירים?

יש קשר הדוק בין מרכזי הצעירים לחינוך בלתי פורמלי. הפעילות במרכזי הצעירים עוסקת בהרבה מאוד הביטים בחפיפה כמעט סימטרית לחינוך הבלתי פורמלי במערכת החינוך. גם על פי הגדרות המקובלות רוב העשייה במרכז הצעירים מרוכזת בתחום החינוך הלא פורמלי. החל מפעילות בתחומי המעורבות החברתית, התנדבות, סיוע לימודי על בסיס וולונטרי, הכשרות מקצועיות ורכישת מיומנויות בתחומי החינוך, השכלה, תעסוקה והתנדבות.

רקע כללי - תהליך התפתחות מרכזי הצעירים

מרכזי הצעירים הוקמו לפני זמן רב, כאשר בראשית הדרך הם פנו בעיקר לקהילת העולים הצעירים. במחקר גישוש שעשינו מצאנו שאוכלוסיות העולים : ילדים, נוער וקשישים מטופלים על ידי ארגונים רבים, אך חסרה התייחסות לצעירים. הנחות היסוד הרווחות אז היו - שצעירים בוגרי צבא עם או בעלי תעודת בגרות מצליחים "להסתדר" במהלך חייהם ואין צורך להשקיע בהם. בבדיקה שערכנו למדנו שיש לא מעט בני נוער הנושרים ממערכת החינוך מבלי לקבל תעודת בגרות וחלקם אף לא מתגייס לצבא. בנוסף, גם צעירים בעלי תעודת בגרות שסיימו שירות צבאי נתקלים בקשיים כאלה ואחרים עם תום השירות הצבאי למרות שלכאורה הם קיבלו הרבה כלים משמעותיים להצליח החיים קל וחומר צעירים עולים שאף חסרים בחלק גדול מהמקרים שפה, רשת חברתית ונמצאים במקום מורכב של הבוגר האחראי שאמור לסייע להורים לנהל את התא המשפחתי אז הבנו שצריך לברר מה נעשה בנושא צעירים ברחבי הארץ.

בבדיקה שביצענו מצאנו שיש מעט ארגונים שמוכוונים לצעירים, וגם באלו הקיימים הצעירים אינם ליבת הפעילות שלהם. ארגונים רבים פונים לקהילות שלמות ובתוכן גם לצעירים, אבל היו מעט מאד ארגונים שנתנו מענה ייעודי לאוכלוסיית הצעירים. הגיוינט במסגרת שותפות מסד קליטה זיהו את הצורך והחליטו לפתח מענה רחב במסגרת תהליך הלמידה פגשנו את מודל "הסטארט אפ" בבאר שבע שעסק באוכלוסיית הצעירים בעיקר סטודנטים ולאחר למידה מעמיקה של המודל הוחלט לקיים פיילוט ב-4 יישובים קולטי עליה ולבצע התאמות לצרכים הייחודיים עבור צעירים עולים. הוקם מטה הפעלה לפיתוח תחום מרכזי הצעירים. המטה הכשיר

ורכו את פעילותם ואף כתב את תורת ההפעלה של מרכזי הצעירים. הקיים מרכזי צעירים נוספים, התווה מדיניות, ניהל ועדת היגוי ארצית, גייס שותפים נוספים וחתר לביסוס המיזם. על אף שהגיוינט נוהג לצאת מתוכניות ולהעביר את האחריות למדינה לאחר 3-5 שנים. הגיוינט החליט להמשיך להשקיע במיזם גם לאחר שהשותפות של מסד קליטה סימה את תפקידה. בראשית הדרך מרכזי הצעירים יועדו לעולים צעירים, אך עם הזמן צעירים ילדי הארץ ביקשו להצטרף למרכזי הצעירים במקרים רבים הצעירים הגיעו עם חברים עולים חדשים שכבר קיבלו מענה, מה שהביא לבסוף להבנה שהצורך לא מנת חלקם של צעירים עולים אלא שהצורך הנו אוניברסלי לכן פתחנו את הפעילויות במרכזים לכלל הצעירים. מיזם מרכזי הצעירים הנו אחד המיזמים הבודדים שצמחו בפריפריה והפכו לנחלת הכלל וכיום יש למעלה מ-50 יישובים המפעילים מרכזי צעירים מאילת עד לקריית שמונה.

מהם עיקרי הפעילויות המוצעות במסגרת מרכזי הצעירים?

שני תחומי הליבה העיקרים במרכזי הצעירים הם פיתוח קריירה (ייעוץ לקראת השכלה גבוהה, יעוץ תעסוקתי, הכשרות מקצועיות ופיתוח אישי וכלכלי) ופיתוח קהילתי-חברתי (קבוצות מנהיגות, קהילות, פרלמנטים, התנדבות, מעורבות חברתית, תרבות פנאי וכיו"ב). כל מרכז צעירים מפתח תמהיל ייחודי על פי צרכי הצעירים ביישוב.

על אף הניסיון שרכשו צעירים בצבא מצאנו שמשוחררים רבים משירות צבאי מתקשים למצוא את דרכם באיתור המסלול האקדמי המתאים עבורם, והם מבולבלים. היום יש המון מסלולים ומקצועות לימוד וצעירים רבים מתקשים להחליט מה ללמוד ואיפה. כאן מרכז הצעירים נכנס לתמונה ומספק להם ייעוץ ומידע אמין על מסלולי הלימוד השונים בהשכלה הגבוהה שיתאימו לצעירים בהתאם לשאיפותיהם בחיים. יועצי הלימודים שלנו מכירים את מערכת ההשכלה הגבוהה היטב ובכל מקום בו יש רכוז השכלה או רכוז פיתוח קריירה אנו מסוגלים לתת מענה מצוין. בתחום התעסוקה זוהו צרכים דומים ואנו מסייעים לצעירים למצוא את דרכם בעולם העבודה באמצעות יעוץ, הכשרות מקצועיות וכלים מקצועיים נוספים. אלו הם שני הצרכים המרכזיים שמצאנו בתחילת הדרך עם השנים תחום פיתוח קריירה התרחב לתחומי הניהול הפיננסי והדיור ובחלק מהמרכזים אלו נושאים חשובים שתופסים נפח פעילות הולך וגדל. לצד תחום הפיתוח האישי יש תחום ליבה נוסף מרכזי מאוד שאחראי על הרבה מאוד תמורות בערים בעיקר בערי הפריפריה.

תחום הפיתוח הקהילתי: הכולל מגוון מענים רחב בתחומי המעורבות החברתית, מנהיגות ופעילויות תרבות שמשתנות בהתאם לצרכים ולמאפיינים בכל יישוב. מצאנו למשל שבחלק מערי הפריפריה נושא תרבות הפנאי לא מספיק מפותח. במקומות הללו המרכזים מציעים סל מענים ומסייעים לצעירים ליזום ולפתח פעילויות תרבות ופנאי שהצעירים יוזמים. תחום נוסף חשוב ומתפתח כל הזמן הנו התנדבות ומעורבות חברתית. מחקרים מראים שהתנדבויות מפתחות עבור צעירים כישורים ניהוליים ללא סמכות ונטוורקינג, ואלה מסייעים בכישורי העבודה. מצאנו שצעירים מוכנים להתנדב כמעט בכל תחום עם ילדים, קשישים או במצבי חירום, בעיקר אנו למדים שהתנדבות פעילה של צעירים בני המקום או סטודנטים תושבי חוץ אשר מרגישים שהם יכולים להשפיע על סביבת החיים, איכות החיים וליצור קהילה הם מחויבים הרבה יותר והמוטיבציה להישאר מאוד גבוהה. ברוב מרכזי הצעירים פועלים קבוצות עניין – פרלמנט וקהילות צעירים (בני מקום וקהילות נוספות) מתוך הכרה ביכולת שלהם להשפיע ולשנות. דוגמאות יש כמעט בכל מרכז פעיל לדוגמא בחצור הגלילית, קריית ים, ירוחם, דימונה, באר שבע וירושלים.

מהו הרציונל שמנחה את מרכזי הצעירים?

מרכזי הצעירים נועדו לסייע לצעירים באשר הם ללא שום תוויות המרכזים הנם מרכזים אוניברסליים ואנו שואפים לסייע לכל צעירה המגיע למרכז. בתחילת הדרך עיקר העשייה והתפיסה הייתה צמצום פערים ומיצוי הפוטנציאל האישי. כיום מרכזי הצעירים הם פלטפורמה

הן בתחומי העשייה המקוריים והן כבסיס לפיתוח חברה צעירה בריאה, תוססת ופעילה - כר לעשייה חברתית קהילתית ולשינוי חברתי.

מי מפעיל ומנהל את מרכזי הצעירים?

בתחילת הדרך מרכזי הצעירים הוקמו על ידי הגוינט במסגרת מסד קליטה. בהמשך ועם סיום פעילותה של השותפות המשיך הגוינט לנהל ולהקים מרכזי צעירים נוספים תוך שאנו מקפידים על המשך ביסוס השותפות והרחבת מעגל השותפים. הנחות היסוד שהתפתחו והתחזקו עם השנים שהצלחת מרכזי הצעירים תבוא לידי ביטוי על ידי בניית מערך שותפים רב מגזרי הוראה במרכז הצעירים שירות עירוני השייך לצעירים ולרשות המקומית. מיד לאחר שהבנו שמרכזי הצעירים הם הכרח ותשתית נדרשת ביישובים השונים. הבנו שיש צורך לבנות מודל ששומר על המרכזים עצמאיים ובלתי תלויים למרות הקשר ההדוק והציפיה שהרשות המקומית תממן חלק נכבד מסך התקציב של המרכז. לשם כך בנינו מודל שלכל תחום פעילות יהיה לו משרד ממשלתי שייקח אחריות ויממן את כח אדם ותקציבי פעילות לדוגמא משרד הקליטה יממן רכזי עולים והמלי"ג יממן את רכזי ההשכלה הגבוהה. היום, לאחר 10 שנות עשייה אנו גאים שהמודל הזה מוכיח את עצמו הן ברמת המחויבות והן ברמת האיתנות המקצועית שהמרכז נהנה ממנה, אם כי עדיין לא הצלחנו לגייס את כל המשרדים הרלוונטיים להשלמת פאזל השותפות. ב-4 שנים האחרונות הגוינט כחלק מהחלטה אסטרטגית בחר להתחיל ולצאת מתחומים שונים בתקצוב מרכזי הצעירים, והוא נשאר היום באותם תחומי עשייה שמצאנו כחשובים. לאחר 10 שנות פעילות, מרכזי הצעירים הוותיקים רובם מבוססים ומנוהלים באופן מקצועי על פי מודל השותפות. המרכזים החדשים יותר ממשיכים לקבל ליווי. ומרכזים שהחליטות לקום באופן עצמאי יכולים לבחור לעבוד על פי עקרונות המודל וערכת ההפעלה שכתבנו ולפעול באופן עצמאי בשנתיים האחרונות הוקם ועד מנהל למרכזי הצעירים אשר מעורב בתהליכים השונים. פותח תו תקן למרכזי הצעירים באמצעות ארגון מידות בימים אלו אנו מתחילים בפילוט. תפיסת העבודה במרכזי הצעירים עוברת תהליך של פיתוח ועדכון מודל העבודה. אמצאו את המלצות עוגת ההצלחה להשרדות של ארגונים ובצענו התאמות לרכזי הצעירים בימים אלו אנו מובילים פילוט ב-6 מרכזים יחד עם קרן גנדיר והמשרד לפיתוח הנגב והגליל להפיכת מרכזי הצעירים לחברה מעיין עירונית. אלו רק חלק מהמהלכים שבהם אנו עסוקים שיאפשרו למרכזים לנהל במציאות מורכבת.

מי הם אנשי הצוות שמנחים את הפעילויות במרכזי הצעירים? איזו הכשרה ניתנת להם?

כל אנשי הצוות הנם אקדמאיים מרביתם צעירים בעצמם שחווית הלימודים וחופש העבודה מספיק טרייה וזכורה על מנת שיוכלו לתת יעוץ רלוונטי ועדכני. אנשי הצוות עוברים הדרכות במספר מעגלים: הכשרה לצוות המרכז, הכשרה מקצועית לפי תחומי התמחות על ידי הגורמים הממנים או על ידינו ומעגל העשרה וידע כללי.

באיזה דרכים מרכזי הצעירים מגייסים גם אוכלוסיות צעירים בסיכון ולאוכלוסייה מוחלשת הממעטת להשתתף בפעילות?

מרכזי הצעירים לא פועלים באופן עצמאי ובלעדי והצלחתם תלויה באיכות ובהיקף שיתופי הפעולה שהם מצליחים ליצור ברמה המקומית, אזורית ואף ברמה הארצית. השותפויות הללו מאפשרות למרכזים לקבל הרבה מאוד הפניות מגורמים שונים כמו: בתי ספר, עמותות, משרדי ממשלה וארגונים הפועלים בקרב אוכלוסיית הצעירים וכיו"ב. לצד השותפויות, מרכזי הצעירים משתמשים במדיות השונות לגיוס ואיתור צעירים ואף מבצעים תהליכי "יישוג" (איתור צעירים בשכונות, במתנ"סים, בכנסים ובאירועים שהם עושים).

אילו שינויים היית רוצה לבצע במרכזי הצעירים כדי לשפרם לאור חזוןך?

מרכזי הצעירים צריכים לחתור לשווי משקל המבוסס על השותפות המורכבת אך מאוד חשובה לשם עצמאותם המקצועית . הם חייבים לפעול ולשאוף להיות חלק מרשת המתווה קריטריונים והגדרות ברורות. לשמור על רמת חדשנות כל הזמן ומאידך לדעת מהם גבולות הפעילות שלהם לאור העובדה שהם פועלים בסביבה מורכבת. למרות השונות המצופה בין המרכזים, תחומי הליבה והעשייה צריכים להיות משותפים, עקרונית העבודה, נורמות אחידות ואימוץ חזון משותף . לצד זה עדין חסרה מעורבות של תורמים מהמגזר השלישי המעוניינים לקחת חלק בשותפות ברמה הלאומית ולהשקיע משאבים.

יש צורך להסדיר שולחן עגול רב מגזרי לאוכלוסיית הצעירים הרואה את כלל הצעירים והצרכים שלהם , שולחן בעל יכולת תקצוב ומימון פעולות ופלטפורמות שונות לצעירים.

כולם מכירים בכוחם של הצעירים והפוטנציאל אך עדין אין השקעה הולמת ביחס לתמורה שהחברה תקבל אם הצעירים יקבלו את הסיוע והזדמנות להוביל ולהשפיע.

קרן שח"ף (שותפות חברתית פעילה)⁷

חזון הקרן

תנועה ארצית מגשימה של קהילות צעירים משימתיות המובילות לשינוי חברתי וחינוכי ארוך טווח ומהוות מודל לערכים קהילתיים בחברה בישראל.

מטרת הקרן

פיתוח וקידום תנועה ארצית של 350 קהילות צעירים משימתיות מכל מגזרי החברה והתפוצות, המשולבות בקהילה המקומית ומובילות לשינוי חברתי בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל, באמצעות יצירת שותפות ייחודית בין פילנתרופים בארץ ובעולם.

על הקרן

קרן שח"ף הוקמה בשנת 2010 כשותפות פילנתרופית ייחודית. חברים בה קרנות, ארגונים ותורמים פרטיים מהארץ ומהעולם אשר חברו יחד במטרה לקדם את תופעת קהילות הצעירים המשימתיות בישראל ולהפכה לתנועה חברתית לאומית. השותפים בקרן המחויבים לתקופה של 3-5 שנים, משקיעים את כספם במשותף וחברים בדירקטוריון הקרן המוביל אסטרטגיה ארוכת טווח לתמיכה בהתפתחות תופעת הקהילות באמצעות חלוקת מענקים, ליווי והדרכה ורתימת שותפים מהשלטון המקומי וממשרדי הממשלה.

הקרן תומכת מדי שנה בהקמה של קהילות חדשות, מסייעת לקהילות קיימות וכן תומכת בתכניות חברתיות וחינוכיות שהקהילות מפעילות לטובת החברה. הקרן תומכת ברישות בין קהילות ברמה המקומית והארצית ובארגונים מייצגים המקימים קהילות משימתיות מכל קשת החברה הישראלית.

קרן שח"ף מלווה את התפתחות תופעת הקהילות במחקרי הערכה, עורכת ימי עיון וכנסים ופועלת להעלאת מודעות ציבורית לתנועה זו של חלוציות חברתית.

קהילות צעירים משימתיות

קהילות צעירים משימתיות הן קבוצות של צעירים המחויבים לעתידה של החברה הישראלית אשר בחרו להתיישב התיישבות קבע ביישובים ובשכונות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל. החברים בקהילות בחרו לחיות חיי קהילה פעילים הכוללים לימוד משותף, אורחות חיים משותפים וחזון חברתי, ולפעול ביחד להובלת שינוי משמעותי וארוך טווח מתוך מטרה ליצור שוויון הזדמנויות ולצמצם פערים בחברה בישראל.

כיום פועלות בישראל 200 קהילות משימתיות הפרושות ביותר מ-70 יישובים עירוניים בישראל. הקהילות מייצגות קשת רחבה של מגזרים בחברה הישראלית: בוגרי תנועות נוער חלוציות, צעירים מהציונות הדתית, עולים מאתיופיה וממדינות ברית המועצות לשעבר וקהילות של צעירים בני המקום מהמגזר היהודי, מהמגזר הדרוזי ומהמגזר הערבי. 10,000 צעירים וצעירות חברים כיום בתנועה זו של חלוציות חברתית, ומדי שנה בוחרים עשרות צעירים להצטרף אליהם ולהקים קהילות משימתיות חדשות בערים ובשכונות נוספות בכל רחבי הארץ.

פעילות הקהילות

קהילות הצעירים המשימתיות בישראל לקחו על עצמן, כמשימת חיים, לחולל שינוי ארוך טווח ביישוב ולצמצם פערים חינוכיים וחברתיים. 200 הקהילות הפרושות בכל רחבי הארץ מפעילות פרויקטים שונים, כגון מועדוני נוער, מרכזי למידה, מרכזים לקיימות שכונתית, מיזמים עסקיים-חברתיים, תכניות לזקנים, פיתוח התנדבות, הכנה לחירום, תכנית לפיתוח מנהיגות מקומית ובתי מדרש חברתיים ועוד.

⁷מתוך אתר הקרן במרשתת, 10.6.2015

מדי שנה מפעילות הקהילות למעלה מ-750 פרויקטים שבהם משתתפים מדי חודש יותר מ-130,000 ילדים, בני נוער, צעירים ומבוגרים. חברי הקהילות פועלים בשיתוף פעולה עם התושבים, הרשויות המקומיות, עמותות מקומיות ומשרדי הממשלה השונים במטרה לייצר מענים ייחודיים המותאמים לצרכים השונים של כל יישוב ויישוב.

[מחקר הערכה של קהילות קרן שח"ף שבוצע על ידי מכון הנרייטה סאלד](#)

[הערכת גרעיני התיישבות עירוניים](#)

[דו"ח מחקר הערכה - תכנית "קהילות המחנכים"](#)

[חיזוק הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית על ידי קהילות משימתיות בישראל](#) (נייר עמדה)

סיכום שיחה עם אלון זיו, מנהל השקעות חברתיות בקרן שח"ף

משרדי הקרן, רמת השרון, 18.6.2015

מהי קרן שח"ף? למען מה היא פועלת?

קרן שח"ף מקדמת מזה חמש שנים קהילות צעירים משימתיות בכל רחבי הארץ ובכל מגזרי החברה הישראלית. כיום פזורות ברחבי הארץ כ-200 קהילות שעליהן נמנים כ-10,000 חברי קהילות (לא כולל ילדים). הקהילות עוסקות בחינוך בלתי פורמלי במובנים רבים ושונים, לכל הגילים – מלידה ועד הגיל השלישי. הרציונל של הקהילות הוא לייצר מנהיגות שפועלת למען צמצום פערים בתוך הקהילה.

יו"ר קרן שח"ף הוא אבי נאור. קרן אורן, הקרן המשפחתית של משפחת נאור החלה את דרכה בעבודה עם נוער בסיכון. בתחילת הדרך הקהילות נתפסו כפלטפורמה טובה לעבודה עם בני הנוער אך עם הזמן הקרן נוכחה להבין כי לקהילות ערכים מוספים משמעותיים וזיהתה בהם פוטנציאל לקידום מנהיגות, אחריות, סולידריות, ערבות הדדית ואקטיביזם חברתי. כיום בקרן שותפים 20 תורמים, עשרה מהארץ ועשרה מחו"ל. השותפים שמים את הכסף בקופה משותפת ומחליטים יחד באמצעות ה-board איך להשקיע אותו. זה מודל פעולה די ייחודי בעולם הפילנתרופיה הישראלית.

מהן קהילות משימתיות? מה מייחד אותן?

קהילות משימתיות הן קהילות של צעירים אידיאולוגים שבחרו לגור כקבוצה בפריפריה הגאו-חברתית של ישראל ולפעול למען הקהילה הרחבה. הם מקיימים אורחות חיים משותפים, הם עסוקים בביור לימודי והם מעורבים בעשייה קהילתית. רוב הקהילות הן של אנשים שמגיעים מחוץ ליישוב; כ-25% מהן הן קהילות של בני המקום. כ-70% מחברי הקהילות עוסקים בתחומי בחינוך ורווחה. מה שמיוחד בקהילות משימתיות אלה היא העובדה שהן מכירות מאוד מקרוב את צרכי הקהילה ולכן יוזמות פרויקטים שנותנים מענה אמיתי. שני פרויקטים לדוגמה הם "שיעורי בית בבית" שמתמקד בפיתוח הרגלי עשיית שיעורי בית בבית ההורים בקרב קהילת יוצאי אתיופיה ופרויקט של חקלאות עבור בני הגיל השלישי, גם הם יוצאי אתיופיה.

כיצד אוסף של אנשים הופך לקהילה משימתית?

יש שלוש דרכים עיקריות: הראשונה, תהליך הסללה של תנועות הנוער – משנת השירות, דרך השירות הצבאי המשותף בנח"ל ועד ההגשמה דרך קהילה משימתית. השנייה, כשארגון מייצג (ר' להלן) מזהה בודדים או קבוצה קטנה של מנהיגים ומתחיל איתם תהליך של בניית קהילה. והשלישית היא הקמה עצמאית של קהילה ע"י התארגנות עצמאית המלווה עפ"י רוב מהשלב הראשוניים ע"י ארגון המסייע בהקמת הקהילה המשימתית.

האם הקהילות מאורגנות בצורה כלשהי?

רוב הקהילות מאורגנות ב-16 ארגונים מייצגים (כגון תנועות הבוגרים של תנועות הנוער, קרן קהילות, מדור לדור ועוד). הארגונים המייצגים מייצרים עבור הקהילות רישות והתמקצעות ובחלקם גם תשתית ארגונית (מלכ"ר) ומערך גיוס משאבים. 16 הארגונים המייצגים האלה מאוגדים בארגון גג – מועצת הקבוצות והקהילות המשימתיות בישראל (בדומה למת"ן של תנועות הנוער). המועצה מסייעת לקהילות לפעול בפן הקהילתי-פנימי, בהתמקצעות, בניהול פרויקטים ובניהול בכלל.

במי הקרן תומכת?

קרן שח"ף תומכת באופן ישיר בקהילות, בארגונים יוזמי קהילות, בארגונים מייצגים וכן בגופים מערכתיים יותר כגון המועצה. הקרן תומכת בעיקר בקהילות בראשית דרכן, בארגונים המייצגים וכן בפעילויות רוחב שקשורות לכלל הקהילות – כגון הכנה לחירום, התנדבות, קשישים. הקרן תומכת גם בתשתיות קהילתיות – רכז, לימוד וגיבוש כגון גיבוש חזון, סמינר בתחילת הדרך. כמו כן, הקרן פועלת לגיוס תמיכה במשרד ממשלה בנושאים שהקהילות מקדמות ובהרחבת ההכרות הכללית עם התופעה.

הגרעין התורני בלוד⁸

הגרעין התורני בלוד, הוקם בשנת תשנ"ו (1996) על ידי מספר משפחות אברכים ובחורי ישיבה שהגיעו לעיר מתוך שליחות ציונית-דתית, אליהן הצטרפו משפחות ותיקות מתושבי העיר. בתקופה זו למדו חברי הגרעין בכולל והשתלבו בשדה החינוך. לאחר תקופת ההתחלה, החלו משפחות רבות להצטרף לגרעין- ולאז דווקא לכולל. משפחות אלו הלכו והתבססו בעיר ובפעילות בה. עם המגמה הגוברת של חברי הגרעין לקנות בתים ברחבי העיר ומתוך מגמה עירונית להפחית את ההגירה השלילית של האוכלוסייה היהודית, החליט הועד המנהל של הגרעין לעודד ולעבות את הקליטה היהודית לעיר. במסגרת זו יזם הגרעין את הקמתו של פרויקט מגורים לציבור הדתי לאומי. ב"ה, בשנים האחרונות נשא המאמץ פרי ועם כניסתן של משפחות רבות למגורים בלוד ניתן להצביע על האטה בהגירה השלילית של יהודים מהעיר. זאת במקביל להפיכתם של הגרעין התורני בלוד לגרעין התורני הגדול בארץ והעיר לוד למוקד משיכה עבור הציבור הדתי לאומי.

הגדלת מספרן של משפחות הגרעין הובילה להתפתחותה של קהילה תוססת בפריסה עירונית, המונה כ-600 משפחות מהציבור הדתי לאומי. חברי הגרעין פרוסים לאורכה של העיר בארבעה ריכוזים עיקריים: שכונת "נווה זית" וסביבותיה, שכונת "רמת אלישיב" וסביבותיה, שכונת "נווה נוף" ושכונת "רמת אשכול"- שכונה עם מצב סוציאקונומי קשה, הכולל אחוז גבוה של אוכלוסייה ערבית. חברי גרעין הינם בעלי מקצועות שונים – בתחומי החינוך והרווחה, הרפואה, הכלכלה והמשפט ואף בתחומי הרוח והאמנות, אשר מנהלים חיי קהילה תורניים וערכיים, תוך השתלבות ותרומה לעיר ולתושביה.

קהילת הגרעין חרתה על דגלה את השותפות עם שאר התושבים כאבן יסוד לקיומה בעיר. ראייה זו הובילה לשילובם של ילדי קהילת הגרעין במערכות החינוך העירוניות. בנוסף, הצטרפו משפחות הגרעין לבתי הכנסת הקיימים בעיר. כניסה זו אף הביאה עמה את החייאתם וחזוקם של מספר בתי כנסת שעמדו על סף סגירה עקב דלדול האוכלוסייה באזורם. במהלך השנים הרחיב הגרעין גם את פעילותו במגוון רחב של תחומי עשייה:

בתחום התורני: פועלים חברי הגרעין עם האוכלוסיות השונות בעיר. בבתי הכנסת מעבירים חברי הגרעין שיעורי תורה רבים, לפני החגים מתקיימות פעילויות לילדי העיר ואף אוכלוסיית הנשים זוכה לפעילות ענפה במסגרת 'אור יהודי' המפיץ תורת חיים לנערות ונשים מכל רחבי העיר. בנוסף, יש לציין שני מוסדות תורניים גבוהים בהם שותף הגרעין והם והמכינה הקדם צבאית 'מעוז' הפועלת בשכונת רמת אשכול בעיר, והישיבה הגבוהה 'אשכולות' בראשה עומד הרב סמט, רב הגרעין, ובה לומדים אברכים ותלמידים הגרים בעיר.

בתחום החסד: מפעילים חברי הגרעין את גמ"ח 'חסד בלוד', המפעיל כיום חלוקת מזון שבועית וחדשית, וכן נפתחו לאחרונה שתי חנויות יד שניה לכל פונה. כמו כן, מפעיל הגרעין סעודת שבת חווייתית ומזינה בליווי משפחות מהגרעין בכל ליל שבת ל-120 סועדים בשלושה מוקדים שונים.

בתחום החינוך: הגרעין מפעיל מעונות יום, הוא שותף בעשייה החינוכית של הגנים התורניים אותם מפעילה העירייה, מלווה את העשייה החינוכית בבתי הספר 'נעם המאירי' ו'נעם נריה', ולוקח חלק במימוש החזון החינוכי של הישיבה התיכונית אלישיב ואולפנת אליעד הפועלות בעיר. **בתחום התרבות:** מפעיל הגרעין התורני מתנ"ס עירוני הפועל למתן מענה לכלל תושבי העיר ברוח יהודית.

⁸מידע מתוך אתר הגרעין במרשתת, 1.6.2015

סיכום שיחה עם בני פרינץ, מנכ"ל הגרעין התורני בלוד

משרדי הגרעין התורני, לוד, 15.6.2015

ספר בקצרה על הגרעין, הפעילויות העיקריות והיסטוריה

הגרעין התחיל לפני כעשרים שנים כאשר שתי משפחות ראשונות עברו לגור בלוד. המשפחות חברו לכוחות מקומיים כחלק מהתפיסה המרכזית שלנו. בראשית הדרך הגרעין היה מאד משימתי, כלומר לכל חבר גרעין היו הרבה משימות התנדבותיות. לאט לאט, עם הגידול במספר החברים, הדגשים השתנו. כיום, חשוב לנו להביא אוכלוסייה "חזקה", עם כל הבעייתיות של השימוש במושג הזה. כלומר אוכלוסייה מרקע סוציו-אקונומי גבוה יותר ומרקע דתי חזק. המשפחות הגיעו ללוד מכל הארץ. נקודת המוצא של הגרעין היא השפעה במספר תחומים: חברתי, חסד וחינוך. בתקופות מסוימות, עד לפני כעשר שנים, הרשות המקומית התקשתה לספק את השירותים והגרעין התורני כמעט והחליף את העירייה בתחומים מסוימים. הגרעין סייע לבתי ספר שהיו בסכנת סגירה לגדול. הגרעין תמיד מנסה לשלוח את ילדיו למסגרות חינוכיות אינטגרטיביות עם ילדים שאינם מהגרעין. בשנים האחרונות התחלנו בתהליך של בנייה – בנינו שכונה חדשה שבה גרים 350 משפחות וישנם בניינים נוספים בבנייה. התהליכים הללו מדגימים את השינוי שיצרנו, שבו משפחות רבות מהציונות הדתית חושבות על לעבור ולגור בלוד, מה שלא היה לפני עשר שנים. התפיסה של הגרעין היא השפעה בסדר גודל גדול על כלל העיר, ולא על שכונה או מתנ"ס אחד. היום יש לנו כ-600 משפחות שקשורות לגרעין, כלומר כ-1200 מבוגרים וכ-3000 ילדים בממוצע. מרבית בני הגרעין צעירים, בני 20 עד 30. נדמה לי שהמושג "צעירים" שונה עבור הגרעין התורני ביחס לקהילות אחרות בישראל.

מה המשמעות של להיות חבר בגרעין הדתי כיום ?

בעיני, כל מי שעובר לגור בלוד ולא ביישוב אחר עושה זאת מפני שהוא מעניק למהלך זה חשיבות מסוימת, גם אם היא לא תמיד מלווה באידיאולוגיה גדולה. בנוסף לכך, הגרעין מעורב בחינוך ושואף להיות קהילה מתנדבת. יש רכז קהילות במשרה מלאה וועדות תרבות וחסד בקהילה. כל קהילה מצופה לעשות כמה אירועי שיא בשנה. למשל, אנחנו מאמצים בית אבות ומקיימים בו פעילות לפני חגים או במועדים נוספים. גם חברי הגרעין שלא עוסקים בחינוך מתנדבים בקהילה בצורה כזו או אחרת. בנוסף, רב חברי הגרעין מעורבים בגמ"חים שונים של ארוחות צדקה בערב שבת למשל.

מהו ייחודו של ארגונכם בהשוואה לארגונים דומים ?

הייחוד שלנו הוא הגודל – אנחנו הגרעין התורני הכי גדול בישראל. בנוסף, האיתנות של המוסדות של הגרעין אינה שכיחה בקהילות אחרות. מרבית הגרעינים התורניים מוכוונים מאד לעיסוק בלימוד תורה, ואילו לגרעין בלוד חשובה גם המעורבות החברתית וההתנדבות ולא רק העיסוק בתורה.

איזה שיתופי פעולה מתקיימים עם ארגונים אחרים בלוד ?

יש לנו אינטרס לקיים כמה שיותר שיתופי פעולה מפני שיש לנו אחריות עירונית. אנחנו משתפים פעולה עם עמותת איילים שיש לה כפרי סטודנטים בלוד, עם מרכז הצעירים, עם המתנ"ס, עם הספרייה העירונית ועם יחידת הנוער בהקשר של נוער דתי.

מהם מקורות המימון של הגרעין התורני ?

הגרעין התורני כמעט ולא נתמך על ידי העירייה, בשעה שארגונים אחרים מתוקצבים על ידי העירייה. מצופה מכל חבר גרעין לתרום כ-50 ₪ לעמותה של הגרעין ויש גם תרומות נוספות מארגונים נוספים. בנוסף, הגרעין מפעיל מתנ"ס ופעוטונים שמתוקצבים על ידי משרדי הממשלה.

איזה מסגרות חינוכיות בלתי פורמליות הגרעין מפעיל ?

בקהילות אנו מקיימים עיון בתחום התורני וכל קהילה מייצרת פעילות לפני חגים. הגרעין מקדם את התרבות התורנית בכלל העיר לוד. בתחום החינוכי לרב של הגרעין יש חלק משמעותי ביצירת שיעורים ומסגרות נוספות. לפני חגים אנחנו מקיימים פרויקט שנקרא "חוויה של חג" שבו מעין הפנינג שפתוח לכלל הציבור.

הגרעין פתוח גם למי שלא משתייך לציבור הדתי לאומי?

יש היום בגרעין כמה משפחות מעורבות. בסקאלה הדתית יש לנו מעט חרדים-לאומיים ומעט דתיים "לייט" כאשר מרבית החברים הם בין לבין. אין לנו ועדת קבלה לגרעין. הגרעין מוכוון למגזר היהודי בעיקר, אבל יש לנו גם משתתפים ערבים בחלק מהפעילויות שהגרעין מארגן כמו המרכז למשפחה. ישנם קשרים עם האוכלוסייה הערבית, אבל לא מספיק בעיני.

האם הגרעין מקיים הכשרה לאנשי הצוות?

אין לנו הכשרה פורמלית, מפני שכמעט כל הפעילות שלנו וולונטרית. יש מחשבה לפתוח השתלמות שבה נסייע לחברי הגרעין לתקשר טוב יותר עם סביבתם ולהיות פתוחים יותר אליה.

אילו שינויים היית רוצה לבצע בגרעין כדי לשפרו לאור חזונך?

לגרעין יש שלושה תפקידים: לחזק ולמסד את האינטגרציה עם קהילות אחרות, בעיקר במסגרות חינוכיות. לנהל את הקהילות של הגרעין בכל התחומים שצוינו כהלכה. שלישית, לחזק את הקשר לפעילות העירונית בתחומי החסד, החינוך והמעורבות החברתית. חשוב לי לפתח את התיירות בלוד מפני שתיירים כמעט ולא מגיעים לעיר לצערי.

מהם החסמים שמונעים את הוצאת השינויים הללו לפועל?

כמובן שיש העניין התקציבי, אבל לא מדובר רק בכסף. בנוסף, צריך זמן כדי ליצור שיתופי פעולה ולהקים פרויקטים חדשים. חייבים לעשות את הדברים האלה לאט כדי שהם יעבדו לאורך זמן. העבודה עם הרשות המקומית מאטה מאד את העבודה שלנו שתלויה באישורי העירייה.

תנועת תרבות⁹

בשנת 2004 יצאה קבוצה של שישה צעירים בוגרי מגמות אמנות מרחבי הארץ לשנת שירות בקהילה בתחומי האמנות והחינוך. עם שחרורם מהצבא החליטו להקים את "תנועת תרבות" כמסלול הגשמה לנוער וצעירים יוצרים הפועלים לעיצוב דמותה של החברה הישראלית תוך שימת דגש על הפעולה התרבותית, האמנותית והחינוכית בקרב נוער וקהילה בפריפריה. תנועת תרבות הקימה מאז שנת 2006 קבוצות אמנים-מחנכים המיועדים להתיישבות בפריפריה הגאו-חברתית של ישראל, הרואים במקום את ביתם ומחויבים ליצירה, לחינוך ולתרבות כמרכז משימתם ופעולתם במקום. בשנת 2014 תנועת תרבות מונה מעל 400 צעירים וצעירות בגילי 18-30. צעירים אלו חיים בקבוצות המפוזרות ביישובים ושכונות בכל רחבי הארץ ומקיימים פעילות רציפה, מעמיקה ומתמשכת עם אלפי ילדים, בני נוער ומבוגרים בקהילות.

תנועת תרבות הינה הארגון היחיד בארץ המפעיל מסלול רב-שנתי לאמנים צעירים אשר מחנכם ומכשירם להיות מחנכים ויוצרים המחויבים לחינוך, צמצום פערים, חיזוק הסולידריות הקהילתית ויצירה של תרבות ואמנות מקורית. המסלול מתחיל מתכנית "נוער יוצר תרבות": הקמת קבוצות נוער יוצר בתחומי האמנויות מהפריפריה ע"י חברי תנועת תרבות. הנוער נפגש בבתי היוצרים – בית לאמנות ותרבות לנוער בשכונה. במהלך השנה מתקיימים מחנות לבני הנוער בהם נפגשות הקבוצות מכל הארץ.

המסלול ממשיך לשנת שירות ולנח"ל: תנועת תרבות מפעילה מסלול נח"ל בו הקבוצות יוצאות לשנת התנדבות לפני הצבא אשר בסיומו הן ממשיכות יחד כגרעין לשירות צבאי בנח"ל. הקבוצות מלוות במהלך המסלול הצבאי ע"י מדריכים בוגרים. בסיום המסלול מקיימים בוגרי הצבא "קהילות תרבות". עם השחרור הקבוצות מתיישבות ביישוב/שכונה בפריפריה ומקיימות "קהילת תרבות": קיבוץ אמנים-מחנכים אשר ממשיכים הן את העשייה בקהילה המקומית והן את הדרכת הצעירים שבשלבם המוקדמים של המסלול.

אחד הפרויקטים שתנועת תרבות יזמה הם בתי היוצרים. בית היוצרים הוא בית לנוער יוצר, שמטרתו להוות מרחב חברתי של תרבות נוער חלופית פרי יצירתם של בנות ובני הנוער עצמם. בבית היוצרים מתכנסות כל קבוצות הנוער הפועלות בעיר למפגש שבועי עם מדריך ומתנסות ביצירה במגוון תחומי אמנות (תיאטרון, מחול, מוזיקה, אמנות פלסטית, קולנוע, היפ הופ, אמנות רחוב ועוד), עיצוב תרבות נוער מקורית ועצמאית והדרכת השכבות הצעירות. בית היוצרים שואף להכיל ולענות על צרכי כל החברים בו, ומתעצב בהתאם לסביבה בה הוא פועל. בבתי היוצרים מתקיים מפגש קבוע שבועי של קבוצות יוצרות, אירועי שיא משותפים וכמו כן מהווה מרחב פתוח לנוער בו יכולים בני הנוער להיפגש עם מדריכי התנועה וזה עם זה.

תנועת תרבות מפעילה כ-25 בתי יוצרים הממוקמים ב-17 ישובים ברחבי הארץ. חניכי כלל בתי היוצרים נפגשים מספר פעמים בשנה בטיולים ומחנות יוצרים, פסטיבלים ארציים לנוער וכן באירועי תרבות בהפקתם במוקדי הפעילות השונים. בבתי היוצרים מדריכים בני נוער מכתה י' ומעלה, מדריכי שנת השירות וחיילי נח"ל כחלק משירותם הצבאי בפרק המשימה הלאומית.

קורס המדריכים של תנועת תרבות מכונה מסע עליה. מסע זה הוא מסע שעיקרו הוא מפגש אומנותי עם החברה הישראלית דרך הכרות עם התרבויות השונות בה ושורשיהן. המסע בן שישה ימים ובו עוברים החניכים טיול רגלי, מפגש עם אמנים שונים, ביקורים באתרים חשובים בתרבות ישראל וכמובן - סמינר לכלים בהדרכה דרך אומנות. המסע הוא אבן דרך משמעותית בגיבוש השכבה הבוגרת והמדריכה בבתי היוצרים. המפגש של מדריכים מכל רחבי הארץ מאפשר במה ללמידה משותפת, העמקה בתחומי האמנות וגיבוש חברתי.

בקיץ 2013, לאחר גיוס תרומות נרחב, יצאו כ-100 חניכים לקורס ההדרכה הראשון של תנועת תרבות - מסע עליה שנערך בירושלים. המסע כלל טיול רגלי ביער גילה, סיור עירוני במרכז העיר ובשוק מחנה יהודה, סדנאות אמנות, מופעי רחוב של חברי קבוצת אהל ומופעי רחוב שהחניכים

⁹המידע מתוך אתר תנועת תרבות במרשתת, 1.6.2015

העלו בעצמם. המסע שילב בין הממד החווייתי להעמקה בתחומי האמנות השונים ויצירת שיח מדריכים ביקורתי וחדש. כיום פועלים בבתי היוצרים ברחבי הארץ כ-80 מדריכים-אמנים בוגרי מסע עליה.

סיכום פגישה עם מורן כהנא, מנכ"לית תנועת תרבות

משרדי תנועת תרבות, עפולה, 18.6.2015

ספרי בקצרה ובאופן כללי על תנועת תרבות, מתי הוקמה וכמה חברים יש בה.

תנועת תרבות קמה לפני תשע שנים על ידי אמנים צעירים בוגרי מגמות אמנות בתיכון. הם החליטו לברר את הקשר בין האמנות שהם עושים, בעיקר תיאטרון, מוזיקה ואמנות פלסטית לבין החברה הישראלית. החברים התגבשו לשנת שירות משותפת שבה ביררו את הנושאים הללו. הקבוצה הראשונה הוקמה בעפולה, קבוצה של 30 אמנים מחנכים. בשעתו היינו חלק מחברת המתנ"סים ולאחר מכן הפכנו לארגון משלח לשנת שירות ולגרעיני נח"ל. התנועה כללה אז כמאה צעירים בני 18 עד 23 שרצו להקים תנועה של אמנות וחינוך. בתקופה זו הקמנו למעשה תנועת בוגרים שמשלחת צעירים לשנת שירות בדומה לתנועות הבוגרים של תנועות הנוער. בשלב מאוחר יותר הקמנו ארגון נוער. התנועה הגיעה לעפולה לפני כשמונה שנים, ולאט לאט התרחבנו ליישובים נוספים, בעיקר בפריפריה. רצינו שלאמנים צעירים בראשית דרכם יהיו מסלולים חלופיים בנוסף למיינסטרים האמנותי של הגלריות, התיאטראות ולימודים במוסדות האקדמיים לאמנות. רצינו להציע אפשרות אחרת לאמנים לפעול בחברה הישראלית. יצרנו הכשרה חדשה ותעסוקה חדשה באמנות, כזו שתהיה רלוונטית לחברה הישראלית.

התנועה מנסה לבדוק אפשרויות לעיסוק באמנות מחוץ למסגרות המקובלות, בעצם לפתח את האמן ולמקם את האמנות בבתי הספר, בפנימיות, במרכזים הקהילתיים, במרחבים השכונתיים ועוד.

התנועה מורכבת מגרעינים, כאשר כל גרעין חי בבית נפרד ומקיים חיי קבוצה עם שותפות רעיונית ונפשית משמעותית. מרבית חברי התנועה הם בוגרי מסלול הנח"ל של התנועה.

חברי התנועה ממלאים את התפקידים האדמיניסטרטיביים וגם פועלים בשדה התרבות. למשל, הקמנו תיאטרון מציג בעפולה שמריץ הצגות ברחבי הארץ וגם מארח הצגות פרינג' מכל הארץ. במובן הזה התנועה היא גם מתווכת תרבות שנוצרת בכל הארץ ומביאה אותה לפריפריה. כמתווכת אנו עוסקים בהנגשה גם באופן של חינוך לצריכת תרבות וגם בקשר שלנו עם אמנים מכל הארץ.

כיום יש כ-180 צעירים בתנועה, כאשר בשנים הקרובות סביר שיצטרפו עוד כ-150 בוגרים של גרעיני הנח"ל של התנועה.

מתנדבי שנת השירות של תנועת תרבות ממשיכים לשירות בנח"ל כאשר התנועה מלווה את החיילים במהלך השירות הצבאי במהלכו הם חוזרים לפרק משימה בו רב החיילים מדריכים בארגון הנוער. לאחר השחרור מהצבא ממשיכות הקבוצות את תהליך הגיבוש שלהן מעצבות אורחות חיים משותפים ומשימות משותפות. המשותף לכלל חברי התנועה הבוגרים הוא שהם מתאגדים לצורך מימוש יעוד משותף- פעולה משמעותית בחינוך ובתרבות בישראל. אנו שמנו לנו למטרה את צמצום הפערים החברתיים ועיצובה של חברה מוסרית. המוטיבציה המשימתית היא כוח משמעותי ביננו. חברי התנועה רוצים ללמוד יחד במסגרות פורמליות ובלתי פורמליות במטרה לפתח את הרעיון שלנו ולגבש את התכנים והצורות למימוש. גם הבוגרים של התנועה מאוד מחוברים לארגון הנוער, אפשר אפילו לומר עלינו שאנחנו עוד קצת בשלב נעורים. יש לנו מורטוריום, לרוב הצעירים בגילנו יש עוד שלב כזה אחרי הצבא, שלב נעורים שני שבו אנחנו רוצים להמשיך ולשאול שאלות לעיצוב החיים שלנו. אנחנו היינו רוצים להמשיך כך את חיינו, באופן שמאפשר כל הזמן דינמיות ולהגדיל את החופש של היחידים להיות עצמאים, בוחרים,

ביקורתיים, במימוש עצמי ועיצוב מודע של החיים. מתוך כך ניתן לראות ועוד לצפות למגוון צורות הגשמה וצורות חיים שעוד יתפתחו בקרב בוגרי התנועה.

ספרי קצת על ארגון הנוער שהקמתם.

כיום יש לתנועת תרבות ארגון נוער שמונה כ-2,500 חניכים בפריסה ארצית. בכל יישוב יש בית יוצרים שבו ישנה פעילות חברתית ערכית וגם פעולה יוצרת כמו תערוכה או הצגה. בתי היוצרים מיועדים לכיתות ד' ועד י"ב. פעם בכמה זמן יש אירועי שיא לארגון הנוער כמו פסטיבל "כפיים" - לבן בטבריה שבו כ-500 חניכים מציגים את עבודותיהם מכל השנה בתערוכה כך שהם גם צופים וגם מציגים, מחנה יוצרים בחופשות בית הספר. מתנדבי שנת השירות גם משולבים בבתי הספר. מודל משמעותי בבית הספר הוא המוזיאון: שלוש פעמים בשנה מרחב בבית הספר הופך למוזיאון בנושא או תחום כלשהוא. הנושאים יכולים להיות אמן נבחר או שיוון, דמוקרטיה, מרד ועוד. כל תלמידי בית הספר עוברים בבית הספר שיעור מודרך ופעילים בו בהפסקות. בנוסף, יש למידה באמצעות אמנויות של לימוד היסטוריה באמצעות קומיקס או מוזיקה למשל.

ארגון הנוער שונה מחוג אמנות פרטי. יחידים שיד הוריהם משגת הולכים לחוגים כדי לרכוש מיומנויות באופן אישי. לעומת זאת, אצלנו עושים משהו אחר: מתגבשת קבוצה חברתית שמאפשרת לחניך ליצור עם חברים ועם מדריך כחלק ממפעל ארצי. ארגון הנוער שלנו נותן מענה לצרכים אחרים של בני הנוער.

מתנדבי שנת השירות הם הכוח המרכזי במערך ההדרכה של ארגון הנוער. בכל שנה ישנם כמאה מתנדבי שנת שירות. מרבית המתנדבים לשנת שירות מגיעים מחוץ לארגון הנוער, אך ישנם כ-30% ממתנדבי שנת השירות שצמחו בבתי היוצרים של ארגון הנוער. החברות בארגון עולה לכל חניך דמי רצינות של 400 ש"ח בשנה.

האם חברי התנועה עוברים הכשרה אקדמית?

כן. הקמנו בית ספר המכונה "בי"ס תרבות" שהוא מוסד חינוכי על-תיכוני ובו לומדים חברי התנועה חינוך, עבודה סוציאלית קהילתית, אמנות, תרבות ויהדות ועוד. בית הספר מנפיק תעודת אמן קהילתי שמוכרת על ידי משרד התרבות. לאחר מכן חברי התנועה יכולים להמשיך ללמוד במסלול אקדמי בבית ברל ב"בית מדרש לפועלי תרבות", מוסד שהוקם עבורנו במדרשה לאמנות בבית ברל. בשלב זה מסלולי הלימוד הללו לא פתוחים לכלל הציבור, אך בהמשך הם יפתחו לכולם. חשוב לציין שהלימודים נעשים באופן קבוצתי כחלק מחיי הקבוצה ולא באופן יחידני. תפקיד ההכשרה החדשה שאנחנו מובילים זה למעשה להכשיר אמן לתפקיד החדש שאנחנו מיעדים לו- האמן לא צריך להתמקצע רק בציור או שירה, על האמן להיות רב ממדי ולעסוק במגוון תחומים: פילוסופיה, כלכלה, סוציולוגיה, חינוך, קהילה, יהדות, היסטוריה ועוד.

מה מייחד את הדרך החינוכית הבלתי פורמלית של התנועה?

שילוב של מספר גורמים: ביקורת חריפה על מדיניות התרבות בישראל. שמנו לעצמנו למטרה לצמצם את הפערים בצריכת התרבות ויצירת התרבות בין מרכז לפריפריה. אנו מאמינים שגם הפריפריה צריכה ויכולה לקחת חלק פעיל ביצירת התרבות הישראלית ולא להיות רק צרכנית של תרבות המגיעה מתל אביב. איננו רוצים להביא את התרבות של המרכז לפריפריה, אלא לפתח תרבות מקומית ומקורית, כך שעפולה תשתתף בתרבות הישראלית ולא תקבל יצירות מן המוכן. עלינו להקים תשתיות תרבותיות בפריפריה ולהכשיר בני נוער להיות יוצרי תרבות. יש לנו חניכים רבים שכמעט מעולם לא ראו הצגה או קונצרט וכמעט ולא נחשפים לאמנות פלסטית. אנו רואים באמנויות כוח לחינוך ילדים ונוער רגישים וביקורתיים יותר ובעלי ערכים הומניסטיים. האמנות יכולה להציע מענה לתופעות כמו אלימות, ונדליזם ושעמום כשיש תוכן חיובי כשנחשפים אליו. למשל, לרתום נוער בסיכון לגרפיטי כיצירה אמיתית. חשוב לנו להתמודד גם עם המגוון התרבותי בחברה הישראלית. למשל, עם קבוצות של יוצאי אתיופיה אנחנו עובדים על מוזיקה שחורה ואתיופית מסורתית – חשוב לנו לעבוד עם התרבות שבני הנוער אוהבים ומגיעים אתה, מתוך רצון

להיות קשובים לבני הנוער. חשוב לנו לשמור על שפה אוצרותית ותערוכות במקומות נגישים כך שבני נוער וכלל הקהילה יוכלו לצרוך את התרבות במקום שתהיה מנותקת מהם. אנחנו מנסים לקדם את צורת הלימוד הבלתי פורמלית שבה מתפתחת האמנות העממית בדרך של הכשרה של שוליה ואמן – כך אנו פועלים בבתי הספר ובבתי היוצרים. חלק מהמאמץ שלנו מול המוסדות הקיימים הוא שיכירו בנו באמנים וכמחנכים. חשוב לנו להדגיש שמה שאנחנו עושים זה אמנות, שלה יש השפעה לא פחותה מצריכת תרבות במוסדות מוכרים.

מהם מקורות המימון של התנועה?

התנועה מקבלת תקציבים ממשרד החינוך, המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד ראש הממשלה, משרד התרבות, משרד השיכון, רשויות מקומיות, הסוכנות היהודית וקרנות. בנוסף רבים מחברי התנועה עובדים במוסדות חינוך ותרבות. עם זאת, התקציבים הללו לא מספיקים לפעילות השוטפת ולעיתים אנחנו נדרשים לעבודה עצמית בחקלאות או קייטרינג, מה שמקשה על חברי התנועה להקדיש זמן ומרץ למשימה החינוכית שלשמה פועלת התנועה. אנחנו כל הזמן מחפשים שותפים שירצו לתמוך בעסקים חברתיים של אמנים בפריפריה.

אילו שינויים היית רוצה לבצע בתכנית כדי לשפרה לאור חזונו?

ראשית, הכרה במוסדות ההכשרה של תנועת תרבות כמוסדות הכשרה מוכרים ופתוחים לקהל הרחב. הכרה תאפשר לנו להרחיב את מעגלי ההשפעה בשדה התרבות והאמנות. שנית, אנחנו מחפשים אנשי מקצוע שיהיו שותפים שלנו ויסייעו לנו להעלות את הרמה האמנותית שלנו ואת הכישורים במגוון התחומים בהם אנו עוסקים. אתגר נוסף הוא יצירת תשתיות פיזיות לתנועה-מבנים להתיישבות קבע, מרכז סמינרים, מבני תרבות ליצירה ותצורה.

מהם החסמים שמונעים את הוצאת השינויים הללו לפועל?

אנחנו עושים שילוב בין תרבות, קהילה וחינוך, הרב תחומיות שלנו זה דבר שלעיתים קשה למצוא לו שותפים כי לא יודעים איך לאכול אותנו. בעבודה עם גורמים שונים אנו נתקלים בהפרדות שלא תואמות אותנו. יש תחום נוער נפרד מתרבות ותחום חינוך פורמלי נפרד מאמנות, תחום הקהילה והרווחה נפרד מתחום התרבות ועוד. חסם נוסף הוא החוסר בתשתיות לאמנות ותרבות בפריפריה. אנחנו מיישבים אמנים צעירים רבים בפריפריה שעליהם מוטל התפקיד הן להיות האמנים והן ליצור את התשתיות.

מהם האתגרים המרכזיים שעומדים בפני תנועת תרבות?

האתגר המרכזי שלנו הוא לפתח תרבות ברת קיימא בפריפריה, שתפנה לכלל האוכלוסייה בפריפריה.

מושב שלישי - מבט עכשווי על תנועות הנוער

תנועת השומר הצעיר¹⁰

השומר הצעיר היא תנועת הנוער הציונית הראשונה בעם היהודי. התנועה הוקמה באירופה ב-1913 על ידי קבוצת נערים יהודים שביקשו למצוא דרך חדשה לחבריהם ולשאר בני עמם. מראשיתה הייתה לתנועה מגשימה אשר ראתה את יעודה בבניין חיים חדשים בארץ ישראל ומתוך כך רשמה לאורך השנים פרקים מפוארים בהיסטוריה של העם היהודי והמפעל הציוני: הקמת עשרות קיבוצים ברחבי הארץ ויישובם, הקמת ההסתדרות, ביסוס פעילות קק"ל בגולה ובארץ, קליטת עליה, הובלת המרד בגטאות, הקמת הפלמ"ח וביסוס צה"ל, פיתוח תרבות יהודית-עברית חדשה, מאבק על השלום והצדק החברתי במדינה ובעיקר - חינוכם של מאות אלפי ילדים ובני נוער מאז ועד היום. כיום מהווה תנועת השומר הצעיר מסגרת חינוכית-ערכית לאלפי בני נוער בכל רחבי הארץ ומכל רבדי החברה הישראלית – יהודים וערבים, צברים ועולים חדשים, קיבוצניקים, עירוניים ועוד. התנועה מקיימת מעל 80 קנים וסניפים ומפעילה בנוסף לכך עשרות פרויקטים ומפעלים חינוכיים.

בתוך תנועת השומר הצעיר קיימת החטיבה הערבית "אגיא" (פירוש השם בעברית הינו "דורות"). החטיבה מתקיימת בתוך התנועה באופן אוטונומי וקיומה נובע מתוך האמונה המשותפת ליהודים וערבים גם יחד כי רק מתוך המפגש, הסולידריות והשלום יוכלו שני העמים להתקיים יחד במדינת ישראל. בחטיבה הערבית ישנם 16 קנים ובהם כ-3000 חניכים. בנוסף, ברחבי העולם מתקיימת פעילות שומרית בעשרות קניי התנועה העולמית של השומר הצעיר בהם מתחנכים אלפי בני נוער יהודים לערכי הציונות וההגשמה. התנועה העולמית מתנהלת כעמותה נפרדת אך עובדת בשותפות רעיונית צמודה עם התנועה בארץ.

שלושת ערכי הליבה של התנועה לכל אורך שנותיה היו ועודם: "לציונות, לסוציאליזם ולאחוות עמים". בימינו, באים ערכים אלה לידי ביטוי בחינוך לערכי הציונות, הצדק החברתי והשאיפה לביסוסה של מדינת רווחה, השלום, השוויון והדמוקרטיה.

סיסמת התנועה היא "חזק ואמץ!" והיא לקוחה מתוך ברכתו של משה אל יהושע בן נון, עם כניסתם של בני ישראל אל הארץ והעברת המנהיגות אליו (דברים, ל"א). הסיסמא מבטאת את החיבור של התנועה אל העם היהודי ומורשתו ואת עמדת המנהיגות והאחריות שהיא מצפה מחניכיה. בנוסף לכך, התנועה מחנכת לאור עשרת דיברות השומר המהוות מצפן ערכי ותמרור דרך בתהליך החינוכי של איש השומר הצעיר.

שיטת החינוך של השומר הצעיר מתחילה מההשתייכות אל "הקבוצה שומרית", מסגרת בת כ-15 בני נוער ויותר בה מתקיימות הפעולות לאורך השבוע. הקבוצות השומריות משתייכות אל מסגרת פעילות רחבה יותר הקרויה "קן", המהווה למעשה חברת נעורים עצמאית ופעילה.

בשתי מסגרות אלה, הקבוצה והקן, עוברים חניכי התנועה חוויות משמעותיות, יוצאים לטיולים ולסמינרים ולומדים להתנהל בשיתוף ועזרה הדדית.

בתנועת "השומר הצעיר" מתקיימים מידי שנה עשרות מפעלי צופיות בהם מושרש הקשר של חברי התנועה אל נופי הארץ ונרכשים כלים רבים כמו עבודת צוות, ניווט, עצמאות, צופיות, התמודדות עם אתגרים אישיים ועוד.

בתנועה מתקיימים מוסדות חניכים דמוקרטיים המעצבים את דרכה של התנועה. המוסד העליון והעיקרי הינו הועידה הארצית, שהיא אירוע ארצי המתקיים אחת לשנה לכל חברי הגוף הבוגר בתנועה. במסגרת הועידה הארצית מתכנסים מאות חברי הגוף הבוגר לסוף שבוע מסכם של תהליך חינוכי ולימודי בקנים ומנסחים את "מגילת השומרים" – מסמך המבטא את דרכה והשקפת עולמה של תנועת השומר הצעיר.

¹⁰מידע מתוך אתר השומר הצעיר במרשתת, 1.6.2015

המוסד השני הינו מזכירות חניכים ארצית, פורום נציגותי של חניכים, חברי משלחת וחברי הנהגה. מזכירות חניכים ארצית נפגשת אחת לחודש כשעל סדר יומה נושאים שונים: בחירת הנושאים השנתיים, עיצוב דרכה של התנועה בסוגיות שונות בנוגעות ליום בקנים וקבלת החלטות בדילמות וצמתי הכרעה שונים.

החינוך להגשמה הינו מרכיב יסודי בשיטת החינוך של השומר הצעיר. חניכי התנועה מחויבים לקיים את הערכים בהם הם מאמינים יום יום, במעשיהם ובחירותיהם. מצופה מהם לקחת אחריות מעשית במסגרת הקן, השכונה או הקיבוץ. בסוף כיתה ט' יוצאים החניכים לקורס מד"צים ואחריו מדריכים במשך שנה ויותר. קורס מד"צים הינו נקודת השיא של שנת ט' כשנת הכנה להדרכה, הנותנת לחניכי השכבה את ההכשרה והכלים להיות מדריכים בתנועה בשנת י' ובשנים שלאחריה.

עם סיום שנות חניכותם בתנועת הנוער (שנת יב') יוצאים חברי התנועה לשנת שירות במסגרת גרעינים שיתופיים-משימתיים או במסגרת קבוצות משימתיות. לציון היציאה שנת השרות מוענק להם סמל הבוגרים של התנועה המסמל את יציאתם להגשמה.

עם סיום פרק שנת השרות יכולים חברי התנועה לבחור שירות צבאי במסלול הנח"ל (גדוד 50, קרקל, מורות חיילות, מד"נים ועוד). מסלול זה משלב שמירה על ביטחונה הפיזי של המדינה יחד עם בטחונה וחוסנה החברתי והערכי-מוסרי. מתוך כך מוקדשת שנה מתוכו לפרק המשימה הלאומית, שנה בה הגרעין חי במוקדי מצוקה ברחבי הארץ ופועל בחינוך. חניכים הבוחרים שלא לצאת לשנת שרות או לנח"ל מעודדים ע"י התנועה לשרות משמעותי במסגרות אחרות.

עם השחרור מהצבא נקראים חברי התנועה להצטרף אל תנועת הבוגרים של השומר הצעיר. תנועת הבוגרים הינה רשת של עשרות קבוצות שיתופיות-משימתיות הממוקמות בשכונות ובקיבוצים בכל רחבי הארץ ומתרכזות בחינוך, בצדק חברתי ובתיקון החברה הישראלית. תנועת הבוגרים הינה תנועה חברתית-ערכית חדשה בישראל, המורכבת ממאות בוגרי ובוגרות תנועת הנוער השומר הצעיר.

תנועת הבוגרים בוחרת להשקיע את כוחותיה בשני תחומים עיקריים:

- מערכת החינוך הפורמאלית והבלתי פורמאלית בישראל במטרה להעמיק בה את החינוך החברתי והערכי ולגדל מתוכה את דור המנהיגות הבא של מדינת ישראל.
- התחדשות הרעיון השיתופי בישראל על ידי פיתוח צורות חיים, אופני מפגש, תרבות וכד' אשר יהוו חלופה לחברת ההמונים התחרותית והמנוכרת ולתהליכי ההפרטה הכלכליים-חברתיים.

יעדי ההגשמה של תנועת הבוגרים היום הם: קיבוץ פלך בגליל, קהילות מחנכים בחברות נעורים (כמו צפית, מעלה הבשור והרי אפרים) ועשרות קומונות עירוניות ברחבי הארץ. בני קיבוצים המעוניינים לחזור ולהגשים בקיבוץם לאחר השרות הצבאי (בין אם היה במסגרת הנח"ל ובין אם לא) מעודדים לחזור לקיבוץם ולהוביל בו שיח ומאבק על דרכו- ברוח ערכי התנועה. רעיון ההגשמה השומרית יונק מהשילוב היהודי הקדום: "תיקון אדם - תיקון עולם".

סיכום שיחה עם איתי זידנברג, מזכ"ל השומר הצעיר

משרדי השומר הצעיר, רמת אפעל, 4.6.15

ספר בקצרה על תנועת השומר הצעיר

השומר הצעיר נוסדה בשנת 1913 בפולין והיא תנועת הנוער הציונית הראשונה. התנועה החלה לפעול בארץ ישראל בשנות ה-20 של המאה הקודמת. מאז ובאופן רציף התנועה קיימת כתנועה חינוכית. כמעט מראשית הדרך התנועה הפכה לתנועה מגשימה שהקימה מפעל חיים שלם. לפי אומדני התנועה יש כיום בישראל יש כ-15,000 חניכים שפעילים באופן משמעותי. במעגלים רחבים יותר יש כ-30,000 בני נוער שמשותפים במידה מסוימת בפעילות. התנועה פועלת ב-80 קינים ברחבי הארץ: בקיבוצים ובערים. בשנים האחרונות החלה התנועה לפעול גם במגזר הערבי כאשר תנועת האחות שפעלה בשם "התנועה הערבית" ולפני זה "הנוער הערבי החלוצי" אוחדה לתוך השומר הצעיר ופועלת היום תחת השם - "אג"אל - החטיבה הערבית בשומר הצעיר." חניכי אג"אל מהווים כ-20% מחניכי התנועה. כ-40% נמצאים בהתיישבות העובדת, בעיקר בקיבוצים, וכ-40% במגזר העירוני. בכל שנה כ-1,700 נציגים של השכבה הבוגרת מגיעים לוועידה ארצית דמוקרטית שבה דנים בעיקר בנושאי תוכן ולעיתים גם פדגוגיה.

מה מייחד את השומר הצעיר בהשוואה לתנועות נוער אחרות?

התנועה יצרה חלק גדול מהבסיס הבלתי פורמלי שאומץ על ידי תנועות אחרות. אחד הדברים שמייחדים את השומר הצעיר הוא מרכזיותו של עיקרון-"ההגשמה האישית" כעיקרון מכוון בחינוך השומרי. דמות המדריך אצלנו היא של "ראשון בין שווים" והוא לא נתפס כמקור בלעדי לסמכות וידע, אלא ככזה שתפקידו להביא את חניכיו לידי ביטוי בחשיבה ביקורתית ובמעשה.

מהם השינויים המרכזיים שחלו בתפיסת החינוך של התנועה בעשורים האחרונים?

יש הרבה מאד שינויים בחברה הכללית המשליכים גם על התנועה. עם זאת, מה שלא השתנה זה עולם הערכים שלנו. הפרקטיקות החינוכיות השתנו אבל האידיאולוגיה נשענת על אותם יסודות. במשך שנים רבות התנועה חינכה בקיבוצים במוסדות החינוך של השומר הצעיר שכמעט ולא קיימים יותר. גם מקומם של ההורים בתהליך החינוכי השתנה. תפיסות אינדיבידואליסטיות חזקות משנות את הכלים החינוכיים שאיתם אנו עובדים אבל האידיאולוגיה לא השתנתה באופן מהותי.

איך התנועה מצליחה למשוך חניכים לאור השינויים החברתיים והטכנולוגיים?

המגמה המתוארת כאן נמצאת בתנועה גלית. לפני קצת יותר מעשור הייתה מעין התפרקות של התפיסות הקולקטיביסטיות ברמת המאקרו והמיקרו גם יחד, התפרקות של המבנים הגדולים מחד (הקיבוץ, למשל) ונהירה להפרטה במישור האישי מאידך. היום אנחנו רואים תגובת נגד לתהליך הזה, בכל הרמות, וזה מייצר עדנה מחודשת לתנועות ולערכים המרכזיים. החברה מציפה את בני הנוער במה שמכונה במרקסיזם "צרכים כוזבים" ואנחנו צריכים לחבר את בני הנוער (ולעיתים גם את הוריהם) לצרכים אמתיים ועמוקים לא פחות שיש להם, המודחקים לעיתים קרובות. ההורים בהרבה מסגרות מבינים את הצורך במילוי הצרכים החברתיים וחוזרים לשלוח את ילדיהם לתנועות הנוער, הרבה יותר מאשר לפני 10 או 15 שנה. לצערנו, גם כאן, יש פער בין הורים מקבוצות חברתיות שונות. את הורי מעמד הביניים הרבה יותר קל לחבר לתובנה המחודשת של חשיבות החינוך החברתי מאשר את השכבות המוחלשות מה שאומר שעל מנת להביא ילד משכונה מוחלשת לפעילות בתנועה צריכה התנועה להשקיע הרבה יותר אנרגיות. בכל מקרה, התהליך שצינתי מייצר עלייה משמעותית במספר החניכים בתנועות הנוער בשנים האחרונות אחרי שנים קשות יותר שהיו.

האם אתם מקיימים שיתופי פעולה עם בתי ספר?

שיתופי פעולה משמעותיים מאוד. רוב הרשויות מקומיות מחלקות את בתי הספר בין תנועות הנוער. בכל בית ספר שמהווה קהילה של השומר הצעיר יש פעילות בתוך בית הספר של מתנדבי שנת השירות של השומר הצעיר וגורמים נוספים. מדריכי התנועה מעבירים שיעורי חברה והם גם נמצאים בהפסקות כך שהפעילות מובנת בשגרת בית הספר, כמעט בכל בית ספר. ברוב המקרים יש אירועים מרכזיים בשגרת בית הספר העוברים לאחריות תנועת הנוער. שיתוף הפעולה לרוב טוב, אך משתנה בין בתי הספר.

אילו מענים ניתנים לאוכלוסיות מוחלשות?

זהו אתגר גדול עבור התנועה. יש לנו מחלקה שעוסקת בנושא הזה. התנועה מאמינה שכדי להתחבר לאוכלוסיות מוחלשות יש להבין את הנרטיב שלהן ולהכילו בתנועה ומאמצים רבים מופנים בכיוון הזה. לצערי שיעור ההשתתפות של האוכלוסיות הללו בתנועות הנוער ביחס לשיעור באוכלוסייה מאד נמוך, מהסיבות שצוינו לעיל. אנו פועלים ב-12 שכונות בהן ריכוזי עולים או דור שני לעולים המהווים את רוב אוכלוסיית הקן. זאת כמובן מחוץ לפעילות החטיבה הערבית העובדת באוכלוסייה מוחלשת בפני עצמה. במקביל תנועת הבוגרים של השומר הצעיר הקימה רשת בתי חינוך שפועלת באופן ישיר עם אוכלוסיות אלו. בכל מקרה, האתגר לחיבור משמעותי יותר של האוכלוסיות הללו עדיין קיים.

האם מתקיימת פעילות משותפת לערבים ויהודים בתנועה?

יש לא מעט פעילויות משותפות. בפעילות השוטפת יש פעילות ערבית-יהודית בעיקר בחיפה, העיר המעורבת שבה אנחנו עובדים. במפעלים יש אפשרות לשיתוף רחב יותר. סמינרי המדריכים מתקיימים באותו מקום אבל בנפרד, כאשר מתקיימים מפגשים בין פרחי ההדרכה. התפיסה הבסיסית שלנו אומרת שצריך לחזק את הזהות האישית והלאומית של כל אחד מהעמים. אנחנו רואים ערך רב ביצירת זהות לאומית עצמאית לערבים אזרחי מדינת ישראל. אנחנו מאמינים שרק מתוך פיתוח הזהויות הלאומיות ניתן לתת כבוד גם לזהות הלאומית של האחר.

מהם מקורות המימון של התנועה?

כשליש מתקציב התנועה מגיע מהמדינה דרך שתי תקנות: תקנת תנועת הנוער ותקנת שנת השירות. כרבע מהתקציב מגיע מחניכים (תשלומי מפעלים ודמי חבר). והתנועה נתמכת על ידי התנועה הקיבוצית ועל ידי קיבוצי השומר הצעיר ותקציב נוסף שמגיע מתרומות שונות. יש מרכיב מאוד משמעותי שלא בא לידי ביטוי בהיקפו האמיתי במאזנים והוא מרכיב השליחות וההתנדבות (אנשים עושים פעילות בתנועה בהתנדבות, או תמורת תשלום הפחות בהרבה מזה שהיו מקבלים על אותה פעולה "בעולם החיצוני"). אין יכולת לקיים תנועת נוער בהתבסס על התמיכה מהמדינה בלבד. היכולת לתמרן בין דרישות מגופים חיצוניים (בראש ובראשונה המדינה) לבין הצורך לקיים תנועה אמתית ואידיאולוגית הולך ונהיה קשה.

מי הם המדריכים ואיזו הכשרה ניתנת להם?

בשנים האחרונות הנושא של הדרכה והכנה להדרכה בתנועה עובר תהליך שינוי משמעותי. השינוי המרכזי הוא בדגש שניתן להדרכה. באופן מסורתי ניתן דגש על ה"מה" ועל ה"למה" ואילו היום אנו נותנים דגש לא פחות משמעותי ל"איך" להדריך. הדבר בא לידי ביטוי, למשל, בכך שמחלקת ההדרכה של התנועה החלה לספק מערכי פעולה מובנים יותר למדריכים צעירים בתחילת השנה, במקום שאלה יצטרכו לבנות כל פעולה מחדש. זה לא פשוט בתנועה כמו השומר הצעיר השמה את האוטונומיה החינוכית של המדריך על ראש דגלה, אך גם מקל מאוד על מדריכים צעירים את תחילת הדרך ונותן הרבה ביטחון. כמו כל דבר זה שאלה של מינון ואנו חיים כל הזמן במתח של חיפוש המינון הנכון. כחלק מהשינוי ההכנה להדרכה מתחילה כעת באופן הרבה יותר מובנה בראשית כיתה ט' כקורס נפרד המקביל לפעילות התנועתית אותה עוברת שכבת ט' כחניכים ולא כחלק ממנה, כך שהסמינר המרוכז בסוף השנה הופך להיות שיא של תהליך הרבה יותר מובנה.

מחלקת ההדרכה הייתה צריכה לבנות את עצמה מחדש. בעקבות השינוי המחלקה מנסה לקבץ את חוכמת ההמונים ומקיימת מפגש שנתי של רכזים בוגרים כדי ללמוד על חידושים בהדרכה מהשטח. אחד השינויים שעשינו בשנים האחרונות הוא מערך הדרכה מותאם לקינים העירוניים ולקינים הקיבוציים מתוך הבנה שהווית החיים והמסגרות העוטפות מאוד שונות בין המקומות.

מהם האתגרים הניצבים בפני השומר הצעיר כיום?

לקיים תנועת נוער ערכית אידיאולוגית בעידן העכשווי זה דבר מורכב ולא מובן מאליו. גם כאשר הורים מעוניינים לשלוח את ילדיהם לתנועת נוער ולמסגרת חברתית, יש בריחה של הורים רבים וגם של המדינה מאמירות אידיאולוגיות שחורגות מהפוליטיקלי קורקט. האתגר שלנו הוא להמשיך לגדול למרות האתגרים והשינויים הללו.

אילו שינויים היית רוצה לבצע בתנועת השומר הצעיר כדי לשפרה לאור חזון?

לאורך ההיסטוריה התפיסה השלטת בתנועה הייתה שהצדק והאמת נמצאים בקרב חניכי התנועה, וכל מי שמכיר בכך מוזמן להצטרף לתנועה ואין צורך להתמודד עם מי שלא מכיר בכך. זה כבר לא מתאים למציאות של ימינו והתנועה התנתקה מתפיסה זו. יחד עם זו מסורת של 102 שנה לא משנים ברגע. ישנו עולם ערכים שבו אנו מאמינים. הדרך למימוש הערכים הללו לא יכולה להיות דרך אחת כפי שהיה בעבר, אלא צרכים להיות מגוון דרכים- מה שהרבה יותר מתאים לתקופה. אנחנו מנסים לאפשר למספר דרכים הנגזרות מן האידיאולוגיה הזו לצמוח ולהשפיע באופן משמעותי על החברה בה אנו חיים.

מהם החסמים שמונעים את הוצאת השינויים הללו לפועל?

יש חסמים פנימיים אבל יש גם חסמים חיצוניים. התנועות תלויות היום במידה רבה בתמיכת "הממלכה" שזו בעיה. אם פעם התנועות המיישבות היו יכולות לספק מטרייה שאפשרה לתנועות לשמור על עצמאותן, החלשת התנועות המיישבות על ידי המדינה מייצרת בעיה קשה. הצורך להתמודד עם מנגנוני הרגולציה של המדינה ובמקביל להמשיך ולפתח תנועה אידיאולוגית בהחלט מהווה חסם מרכזי.

מעגל הקינים הערביים של הנוער העובד והלומד¹¹

הסתדרות הנוער העובד והלומד היא תנועת הנוער הציונית היחידה הפועלת בקרב יהודים, ערבים ודרוזים גם יחד. פעילות התנועה בחברה הערבית הינה פעילות ייחודית, המשלבת את חוויות תנועת הנוער, עם הערכים המייחדים את הנוער העובד והלומד, עם תפיסת הכלליות של ההסתדרות ואת המסורת והמנהגים הרווחים בישובים הערביים.

מעגל הקינים הערביים בתנועה הוקם בשנת 1983. לפני כן, הייתה פעילות איגוד המקצועי לנוער ופעילות חינוכית במסגרת המחלקה הערבית בהסתדרות הכללית. מאז הוקם, צמח והפך להיות נדבך משמעותי במסגרות החינוכיות בישובים הערבים בישראל.

במעגל הקינים הערביים עשרות מדריכים בוגרים, המפעילים כ-32 קינים ב-31 יישובים בהם כ-20,000 ילדים ובני-נוער. הקן הערבי משותף ליהודים וערבים כאחד, חניכיו מורכבים מבנים ובנות בקבוצות מעורבות והקן נאמן לאידיאל ההגשמה ומאמץ את רעיון השליחות החברתית וההתנדבותית בחברה הערבית. מדריכי מעגל הקינים הערביים מתמודדים מחד, עם חילוקי הדעות החברתיים והפוליטיים בחברה הערבית בישראל, ומאידך עם הרצון לקידום פתיחותם של בני הנוער לחשיבה עצמאית.

הקן הערבי שומר על קשר הדוק עם מועצות הפועלים ומרחבי ההסתדרות עם המתנ"סים, העיריות והמועצות המקומיות בהם פועלים הקינים, ומשתף עימם פעולה.

מטרות הקן הערבי של הנוער העובד הן: (1) חינוך בני הנוער הערבים להגשמה אישית שבסיסה ערכי שוויון ערך האדם, שיתוף ואחריות הדדית, משמעת וחשיבה עצמית, סובלנות ועוד (2) חיזוק השייכות לקהילה, לחברה ולמדינה תוך הבנת מצבו של המיעוט הערבי במדינה, זכויותיו וחובותיו. (3) חינוך לשלום וקיום משותף תוך התנסות במימוש יסודות הדמוקרטיה, מעגלי הזהות הפוליטית ותחושת השליחות.

על אף היותו של מעגל הקינים הערביים חלק מתנועת נוער ציונית, שומרים המדריכים והחניכים על תרבותם הלאומית. תכנית ההדרכה מקבילה לתוכניות ההדרכה בשאר מעגלי התנועה, אך נכתבת ומועברת בשפה הערבית, ומבטאת את ייחודן התרבותי והלאומי של החניכים בחברה הערבית. חברי מעגל הקינים, כמיעוט לאומי החבר בתנועת נוער ציונית מתמודדים מחד עם תחושת הכאב של בני עמם, ומאידך נאבקים להיות חלק בלתי נפרד ממדינת ישראל והשגת השוויון האזרחי המלא. קיומו של מעגל הקינים הערביים דווקא בתנועת נוער ציונית מהווה גשר לשותפות ולקיום המשותף, בין החלקים השונים של החברה הישראלית.

לבוגרי הקינים הערביים מוצעות שתי מסגרות המשך:

1. מסגרת שנת שרות – מתנדבי י"ג - במסגרת מסלול ההגשמה של בוגרי התנועה מתנדבים בוגריה בקינים הערביים כמגשימים וכחלוצים של רעיון השליחות החברתית וההתנדבותית בחברה הערבית בישראל. כ-120 בוגרים בשנה פעילים בהתנדבות בקיני התנועה בארץ ומקדישים מזמנם להרחבת פעילות התנועה ביישוב והנהגת הנוער למעורבות חברתית.

2. מסגרת השרות הלאומי אזרחי - מעגל הקינים הערביים מפעיל כ-140 מתנדבות ומתנדבים במסגרת השרות הלאומי-אזרחי. אלה פועלים בעזרה לתלמידים חלשים בשעות הבוקר ופעילות חברתית בקינים בשעות אחה"צ והערב. מסגרת זו מופעלת מזה 8 שנים ועברו דרכה כ-780 בוגרים שהתנדבו בקהילה במשך שנה או שנתיים כחלופה המוכרת על ידי המדינה לשירות הצבאי.

¹¹מידע מתוך אתר הנוער העובד והלומד במרשתת, 1.6.2015

סיכום שיחה עם טוני נאסר, רכז הקן הערבי, הנוער העובד והלומד

בית הנוער העובד והלומד, תל-אביב, 1.6.15

תנועת הנוער העובד והלומד היא התנועה הציונית הראשונה שהחלה לקלוט חניכים ערבים בשנת 1983 ובעקבות זאת נפתחו קינים ערביים ב-14 יישובים. אנחנו פעילים ביישובים ערביים בכל הארץ, מהצפון ועד הדרום. הפעילות מבוססת על חומרים של מחלקת ההדרכה של הנוער העובד והלומד בשפה הערבית. הזהות של חניכינו היא ערבית, ואנו חלק מהעם הפלסטיני שנשאר במדינת ישראל ואנחנו גם אזרחי מדינת ישראל. אנחנו שואפים לחנך את הדור הבא לסובלנות, לחיי שותפות ולמפגש בין ערבים ליהודים. התנועה מתרחבת לכל יישוב שמוכן לקבל את שלושת העקרונות הבאים: (1) שיתוף בין יהודים וערבים (2) פעילות מעורבת של בנים ובנות (3) הגשמה ושירות לאומי- אזרחי. בוגרי התנועה משתלבים בפעילות החינוכית הבלתי פורמלית ותופסים עמדות מפתח בתחום. כך למשל, שבעה ממנהלי יחידות הנוער ביישובים הערביים בהם הופעל החוק הם בוגרי התנועה.

הקן הערבי מקיים הרבה מפגשים פנים תנועתיים וחוץ תנועתיים בין יהודים וערבים. הפעילות של הקינים הערביים עוסקת גם נושאים רחבים כמו לאומיות, דת ומסורת. בשני תחומים עיקריים ניסינו להוביל שינוי חברתי: הגברת ההשתתפות של הנערות הערביות בתנועה ומחויבות לשינוי חברתי בתוך התנועה הערבית הגדולה ביותר.

לפני עשר שנים התחלנו להפעיל את מערך מתנדבי הבוגרים לשנת י"ג שעושים שנת שירות ביישובים הערביים. כ-1200 בוגרים עברו דרך המסלול הזה. למרות שהמדינה אינה מכירה בשנת ההתנדבות שלהם, שנת השירות פותחת את ההתנדבות במסלול ההגשמה של בוגרי הקינים הערביים. במסלול השירות הלאומי-אזרחי עברו במהלך השנים כ-800 בוגרי התנועה. הם התנדבו במשימות חינוכיות ביישובים במשך שנה וחלקם לשנתיים במשימות חינוכיות ביישובים. השירות איפשר להם יציאה לחיים עצמאיים, הפחית את התלות בבית ההורים הודות למענקים שונים, מלגות וקבלה להשכלה גבוהה בתשלומים מופחתים מאוד ואף בחינם בשנה הראשונה.

מהו ייחודו של ארגונכם בהשוואה לארגונים דומים?

הנוער העובד והלומד היא התנועה היחידה שבה חניכים יהודים שווים בערכם לחניכים ערבים. שוויון זה בא לידי ביטוי בשוויון בתקצוב הקינים, במערך ההדרכה, במערך ההגשמה ובאנשי הצוות. ייחוד נוסף הוא שאנחנו מקדישים הרבה זמן ומחשבה לכיבוד המסורת והדת ואנחנו פתוחים לחניכים מכל הדתות והזרמים הדתיים. התנועה אינה דתית אך היא מכבדת את כל בני הדתות.

כיצד אתם מתמודדים עם שינויים חברתיים שמפחיתים את ההשתתפות בתנועות הנוער?

הנוער אינו יחידה אחת. יש בני נוער ששינו את סדרי העדיפויות שלהם, אבל יש כאלה שלא. מלבד זאת, החברה הערבית סובלת מאפליה בתקצוב החינוך ואין הרבה חלופות לשעות הפנאי כפי שהן קיימות בחברה היהודית. תנועת נוער מציעה פעילויות בחברותא וטיולים שכוללים שינה סביב המדורה. עבור ילדים רבים אלו חוויות בלתי נשכחות. בשנים האחרונות, למשל, גדל פי שלוש מספר החניכים מהנגב שמשתתפים בטיולים שלנו. מלבדנו, יש עוד שתי תנועות נוער קטנות בהרבה במגזר הערבי. בהקשר רחב יותר המודל של תנועת הנוער כמעט ולא קיים בעולם דובר הערבית.

כיצד אתם מגייסים חניכים חדשים?

בכל שנה מצטרפת השכבה הצעירה בכיתה ד'. אנחנו מקיימים יום חשיפה לתנועה בבתי הספר כחלק מיום תנועות הנוער ומזמינים את כל מי שמוכן לאמץ את העקרונות שלנו ואת התפיסה החינוכית שלנו.

אילו שיתופי פעולה מתקיימים עם מערכת החינוך הפורמלית?

אנחנו פועלים לפי חוזר מנכ"ל שמאפשר לתנועות הנוער המוכרות להיות חלק מהמערך הבלתי פורמלי בבתי הספר. בתי הספר מאפשרים לנו להעביר שיעורי חברה או פעילויות הווי והן מאפשרות לנו להציג את התנועה בפני קהילת בית הספר. אנחנו מקיימים ימי שיא כמו יום ניקיון או יום הילד הבינלאומי. בנוסף, מתנדבי הי"ג ומתנדבי השירות הלאומי שלנו מאמצים שלושה עד ארבעה תלמידים מתקשים ומסייעים להם במקצועות שבהם התלמידים מגלים קשיים. בנוסף, אחרי הצהריים הילדים מגיעים לקן עצמו והמדריכים מסייעים להם בהכנת שיעורי בית. חשוב לציין שאנחנו לא מחייבים את הילדים להצטרף לפעילויות התנועה.

מי הם המדריכים ואיזו הכשרה ניתנת למדריכים?

קורס ההדרכה זהה לקורס ההדרכה של המדריכים היהודים, אך הוא מועבר בערבית. כל מערכי הפעולות וקורסי ההכשרה מועברים בערבית. אבל, חלק מהמדריכים בקורסי ההדרכה הם יהודים כך שחלקים מסוימים מהקורסים מועברים בעברית. חשוב לנו לעשות זאת כדי לשמור על השותפות וגם כדי להפגיש חניכים ערבים עם יהודים בהקשרים חינוכיים שונים. לאחר הקורס יש מערך הכשרות אינטנסיבי במרכז ההכשרה בקיבוץ רביד. הדגש הוא לתת כלי הדרכה למדריכים.

אילו שינויים היית רוצה לבצע בתנועה כדי לשפרה לאור חזונו?

הקן הערבי יכול להתפתח בצורה מאד משמעותית אך משרד החינוך ומדינת ישראל לא משקיעים מספיק בחינוך הבלתי פורמלי. הם לא מצליחים להבין עד כמה תנועות הנוער חשובות בכדי לשנות את החברה כולה. תנועת הנוער היא המסגרת היחידה שיכולה להציע לצעירים ערבים חינוך לערכים. למשל, שיח ודיון על משמעות הצפירה ביום הזיכרון או שיחה על יום העצמאות. מערכת החינוך הפורמלית לא מתמודדת עם שאלות פוליטיות וחברתיות מורכבות. ברור לי שמי שמתחנך בתנועת נוער הוא אדם שונה לגמרי ממי שלא השתייך לתנועת נוער, והוא מקבל מטען ערכי חזק של אנטי גזענות ואנטי שנאה. אני מצפה שהמדינה תכיר בתנועות הנוער ככלי משמעותי לשינוי עמדות של בני נוער ותסייע לנו להרחיב את פעילויות התנועה ליישובים נוספים. לצערי משרד החינוך כמעט לא שותף לתהליך החברות של התלמיד הערבי לחברה הישראלית.

תנועת הנוער עזרא תבנה חברה המגשימה את הצו האלוקי של ממלכת כהנים בארץ ישראל. חברה אשר תקרא בשם ה' ותחיה חיי קודש לצד מחויבות מלאה לעולם של מעשה ומתוך אחריות למדינת ישראל כולה. מתוך דברים אלו נגזרת מטרת התנועה והיא לחנך לתורה עם דרך ארץ תוך שמירה על רף תורני וערכי גבוה. מטרתה של התנועה, כתנועה דתית לאומית, היא חינוך דור נאמן בעל בסיס תורני איתן והשתלבותו בכל תחומי החיים תוך שאיפה למצוינות ולחתיירה להקמת חברה תורנית במדינת ישראל אשר היא ראשית צמיחת גאולתנו.

התנועה מחנכת להכרה בתורת ישראל כערך החשוב והבסיסי ביותר שאין שווים לו, בארץ ישראל ובעם ישראל. התנועה פועלת כשסיסמתה היא "תורה עם דרך ארץ" ובישומה ב"תורה עם דרך ארץ ישראל". אחת לחמש שנים מתקיימת ועידה ארצית הכוללת נציגים מכל הסניפים. בוועידות האחרונות הוחלט לשנות את שם התנועה מ"חרדית-לאומית" ל"תורנית-לאומית".

מודל ההדרכה של התנועה מכונה עזריאל, מתוך אמונה שמנהיג הרוצה להיות אדם משמעותי בשביל חניכיו וסביבתו צריך לשאוף להתקדמות ולהתגדלות בשישה תחומים: בניית קבוצה, תהליך חינוכי, התעצמות בצוות, אישיות לדוגמא, דוגמא אישית ותנועתיות. המנהיגים הנכנסים בתנועה עוברים תהליך בו הם לומדים על כל אחד מהתחומים בצורה פרטנית:

תנועתיות: נושא המועבר במסעות ובמחנות התנועתיים ובייחוד במסע גרעין, דוגמא אישית ואישיות לדוגמא: נושא הנלמד בסמינריון הכשרת מנהיגות, בניית קבוצה: נלמדת בשבת הנהגה בשנה הראשונה להדרכה, תהליך חינוכי: נלמד בשבת הנהגה בשנה השנייה להדרכה והתעצמות בצוות: מועבר בסניפים על ידי המרכזות בישיבות צוות.

סיכום שיחה עם שאול דה-מלאך, מזכ"ל עזרא

כיצד אתה מגדיר חינוך בלתי פורמלי?

חינוך בלתי פורמלי אמור לבנות אדם שלם שמפתח את מלוא כישוריו בתחומי חיים מגוונים. אם בית הספר אמון בעיקר על ידע "קשה", אז החינוך הבלתי פורמלי צריך לאפשר לו לפתח פנים אחרים באישיותו. מכאן גם נגזרת תפקידה של תנועת הנוער. התנועה צריכה להיות מקום שמעניק תחושה של שייכות מצד אחד אבל גם מקום שמציף "שאלות גדולות" על החיים – שאלות של ערכים, שאלות על החיים. החוויה ארוכת הטווח של התנועה צריכה להיחרט בזיכרון כמקום שבו הציפו דילמות משמעותיות, גם אם התוכן לא נשמר לאורך זמן. מתוך כך, על החינוך הבלתי פורמלי לגעת בארבעת היסודות שהן מרכיבי היסוד של העולם: אש – התלהבות ואנרגיה, רוח – מהות פנימית ומטרה שלשמה פועלים, מים – התהליך הקבוצתי, היחסים הבינאישיים והאווירה ואדמה – הפרקטיקה הלכה למעשה.

מה תפקידה של תנועת הנוער לדעתך?

לאור התפיסה הזו, אני רואה את התנועה כעונה על שלושה צרכים: הצורך הראשון הוא של מועדון נוער או מתני"ס, מקום שבני נוער מגיעים אליו כדי לבלות אחד עם השני. הנדבך השני הוא החינוך המשלים שהוזכר לעיל – הקנייה של ערכים והצפה של שאלות גדולות והנדבך השלישי הוא חווייתי שעיקרו לא לדבר על משהו אלא לחוות אותו. הפעילות בתנועה צריכה לשקף את ארבעת היסודות שנמנו לעיל.

¹² מתוך אתר התנועה במרשתת, 1.6.2015

רקע גיאוגרפי-דמוגרפי של התנועה וחניכיה

התנועה פועלת בשלושה אזורים: צפון, דרום וירושלים ויש לה כ-60 מוקדים (סניפים ומרכזי פעילות). כשליש מן הסניפים ממוקמים בפריפריה החברתית-גיאוגרפית של ישראל וכרבע מן החניכים מגיעים מרקע סוציו-אקונומי נמוך. התנועה מונה כ-20,000 חניכים (כולל בוגרים), מתוכם כ-10,000 הם "הגרעין הקשה". החניכים ברובם הם בני האליטה של הציונות הדתית. דמי החבר הם 300 ₪ בשנה, סך כל הפעילות בשנה עולה כ-1,000 ₪ (תשלומים על מסעות וכיו"ב).

מהם העקרונות המובילים של תנועת עזרא? מהו מסלול "אופייני" של חניכי התנועה?

מטרת התנועה היא לחנך לתורה עם דרך ארץ. התורה צריכה להגדיל את החיים ולהעצים את העולם. היעד שלנו הוא להעניק ארגז כלים לחניכים שהופך אותם לאנשים שמחברים לרעיון. החניכים מתחילים את המסלול התנועתי בכיתה ג' למשך שבע שנים, עד כיתה ט'. במהלך כיתה ט' החניכים עוברים הכשרה ובכיתה י' הופכים למדריכים. בעיקרון, כל מי שרוצה יכול לקבל תפקיד מנהיגותי בתנועה, גם אם לא כמדריך. המדריכים עוברים מסלול של מיון שכולל חוות דעת של המדריכים שלהם, חוות דעת של רכז האזור וכן עוברים סמינריון מנהיגות ומסע הכנה. הפעולות של החניכים בגילי ג'-ט' מתקיימת במסגרות נפרדות לבנים ובנות. הרכזים ושכבת ההנהגה עוברת הכשרות ופעילויות ביחד.

מהם האתגרים שניצבים בפני התנועה היום? איפה אתה רואה את התנועה בעוד חמש שנים?

בשנת ה-100 של מדינת ישראל החניכים שלנו היום יישבו בצמתי קבלת ההחלטות. לכן, האתגר הראשון שאני מתמודד איתו הוא הניסיון לנסח מהם הכלים שהתנועה צריכה לתת לחניכים שלה שילוו אותם בבגרותם. האתגר השני הוא לחזק את הפן הרעיוני של התנועה, לחזק את השפה, הזהות, טביעת האצבע של התנועה. כמובן, שני האתגרים כרוכים זה בזה. אני מקווה שבעוד חמש שנים נהיה תנועה שמעמידה סדר יום בשיח הציבורי.

מועצת תנועות הנוער (מת"ן)¹³

מועצת תנועות הנוער בישראל, הוקמה באמצע שנות ה-60 כ"מועצה לענייני תנועות הנוער" במשרד החינוך. בשנת 1974 הפכה מועצת תנועות הנוער לגוף עצמאי המהווה ארגון גג וולונטרי לתנועות הנוער בישראל. המועצה מהווה שולחן משותף ומקום מפגש לראשי התנועות מכל גווי הקשת הפוליטית, העוסק בבעיות אקטואליות, בנושאי חינוך, מעורבות הנוער בתהליכים חברתיים ובפעילות ציבורית, וכן בבעיות השעה של החברה בישראל. כל זאת מתוך זיקה לתנועה הציונית ולמגילת העצמאות. כמו כן מהווה המועצה גוף מתאם בין התנועות השונות בנושא טיולים ארציים, מחנות קיץ, בטיחות, בריאות וביטחון. המועצה מייצגת את תנועות הנוער בפני משרדי הממשלה השונים, מפעילה לובי לתנועות הנוער בכנסת, וכן ייצוג בפני מוסדות ציבור שונים ומרכז השלטון המקומי. למועצה קשרים עם ארגוני נוער מקבילים בעולם המקיימים ביניהם חילופי משלחות. חברי הנהלת המועצה הינם מזכ"לי התנועות החברות במועצה ובראשה עומד יו"ר הנבחר על ידם. המועצה פועלת בשיתוף ובתיאום עם מינהל חברה ונוער במשרד החינוך. תנועות הנוער החברות במת"ן הן: הצופים הנוער העובד והלומד, בני עקיבא המחנות העולים, השומר הצעיר מכבי צעיר, הנוער הלאומי-בית"ר, עזרא, האיחוד החקלאי, אריאל, הצופים הערבים והדרוזים, תנועת הנוער הדרוזי והיכלי עני"ג. בוועדת הדרכה של מת"ן חברים רכזי הדרכה ארציים מכל אחת מהתנועות החברות במת"ן. הוועדה נפגשת אחת לחודש לשיבות שותפות ועל פי התוכנית השנתית למפגשים וימי עיון נוספים. חברי הוועדה ממשיכים עם התובנות מן הלימוד לתנועתם, תוך התאמתם לסדר היום התנועתי. בנוסף, מועצת תנועות הנוער מקיימת אירועים ופרויקטים רבים כמו אירוע הוקרה למסיימי שנת שירות, קונגרס תנועות נוער ביד ושם טקסי זיכרון פעילות משותפת עם צה"ל מפגשי גישור בין דתיים לחילונים, יום הנהגות בבית הנשיא שבוע תנועות הנוער ו"פרויקט מגשרים בקהילה".

סיכום שיחה עם נפתלי דרעי, מזכ"ל מת"ן

משרדי מועצת תנועות הנוער, רמת אפעל, 4.6.15

מועצת תנועות הנוער היא עמותה שהוקמה על ידי 13 תנועות הנוער המתקצבות והיא מהווה את ארגון הגג שלהן. בוועד המנהל חברים רכזי תנועות הנוער. מזכ"ל המועצה כפוף לוועד המנהל ובמועצה יש מספר ועדות כגון ועדת הדרכה וועדת שנת שירות שבה חברים כל הרכזים הרלוונטיים מתנועות הנוער השונות. לכל ועדה יש מרכז בשכר מטעם מועצת תנועות הנוער ויו"ר מתנדב מטעם אחת מתנועות הנוער. המועצה מייצגת את התנועות מול משרדי הממשלה (משרד החינוך, האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון, המשרד לאיכות הסביבה, המשרד לאזרחים ותיקים ועוד), הכנסת, השלטון המקומי וגופי ציבור כמו ההסתדרות הציונית ועוד. לצד הוועדות, המועצה מקדמת מספר פרויקטים שמוצעים לתנועות. כל תנועה יכולה לבחור האם וכיצד לחבור לכל אחד מהפרויקטים האלה. מימון הפרויקטים שעוברים דרך המועצה מגיעים ישירות לתנועות הנוער, מבלי שהמועצה לוקחת חלק מהתקציב כתקורה. אחד הפרויקטים המצליחים שלנו נקרא "זזים" והוא מתקיים בשיתוף פעולה עם בנק המזרחי. הפרויקט מאפשר לחניכי תנועות הנוער להפוך חלומות שלהם לפרויקטים חברתיים בעזרת מימון שמגיע ישירות לחניכים ולא למטה התנועה.

מועצת תנועות הנוער גם מכשירה בעלי תפקידים בכירים בתנועות הנוער ומעבירה קורסים והשתלמויות שונות כמו קורס למדריכי מסעות בפולין או השתלמויות לרכזי קייטנות הקיץ.

¹³מידע מתוך אתר המועצה במרשתת, 1.6.2015

מהו הערך המוסף של המועצה עבור תנועות הנוער?

משרדי הממשלה וגופים פילנטרופיים מעדיפים שלא ליצור קשר ישירות עם תנועת נוער שלה יש בדרך כלל זיהוי פוליטי. התקשרות עם מועצת תנועות הנוער מונעת את הזיהוי הפוליטי ומבטיחה התקשרות שוויונית עם כלל תנועות הנוער. גם מבחינה לוגיסטית וארגונית ארגונים חיצוניים מעדיפים לעבוד מול גורם אחד.

האם המועצה מקדמת סדר יום ערכי עבור התנועות?

המועצה לא מתערבת בדרך החינוכית של כל אחת מהתנועות. המועצה קובעת את המטרות והיעדים של כל אחד מהפרויקטים שלנו, אך כל תנועה צריכה לבנות תכנית עבודה של התנועה עצמה. למשל, פרויקט בנושא בטיחות בדרכים שמופעל בשיתוף עם הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים בא לידי ביטוי שונה בכל אחת מהתנועות: חלק מהתנועות כינו את הפרויקט "קדושת החיים" וחלק "זהירות בדרכים" – כל תנועה פירשה את הפרויקט בהתאם לתפיסת עולמה. כל תנועה יכולה לפרש כל פרויקט בהתאם לתפיסת עולמה כאשר מועצת תנועות הנוער לא מתערבת בתכנים ובחזון החינוכי של כל אחת מהתנועות. העיקרון המשותף לתנועות הנוער הוא אימוץ כזה או אחר של הצופן הבלתי פורמלי של ראובן כהנא. המועצה מנסה לקדם את המכנה המשותף לתנועות הנוער, כאשר בכל פרויקט המספר והזהות של תנועות הנוער המשתתפות משתנה.

האם יש פרויקטים ייעודיים לאוכלוסיות מוחלשות?

החל משנות ה-90, בעקבות המשבר בהגשמה של גרעיני הנח"ל, חל שינוי משמעותי בהגשמה של תנועות הנוער שעברו מההתיישבות לחינוך וחברה. חלק מהשינוי היה כרוך גם בפתיחה של תנועות הנוער גם לאוכלוסיות שבעבר לא לקחו בהן חלק באופן משמעותי. הכוונה, למשל, לנוער בסיכון, ילדים עם צרכים מיוחדים, נוער עולה וילדי עולים – היה פרויקט עם קרן הידידות לשילוב עולים וילדי עולים בתנועות הנוער. היו ניסיונות רבים לשלב את יוצאי ברית המועצות בתנועות הנוער שנתקלו בקושי שנבע מהבדלים תרבותיים. עבורם נפתחה תכנית חדשה שביקשה לשזור את העולים בתנועות הנוער מתוך תפיסה רב תרבותית שלא מבקשת להטמיע את העולים בכור ההיתוך של התרבות הישראלית בתנועות הנוער. בפרויקט זה המדריכים היו עולים או בני עולים שהתנדבו לשמש כמדריכים שמגשרים בין תרבות העולים לתרבות של תנועות הנוער.

מהו חלקה של המדינה במימון הפעילות של תנועות הנוער?

בעשור האחרון שרי החינוך אהדו והכירו בערכן של תנועות הנוער וגם התקציבים גדלו, אבל לא מספיק. במפקד לפני עשור נמצא כי היו כ-178,000 חניכים בתנועות הנוער והיום אנחנו מתקרבים ל-300,000 חניכים. התקציב שניתן מהמדינה הוא זעום – אם מחלקים את כלל התמיכה במספר החניכים נמצא כי תנועות הנוער מקבלות כ-280 ש"ח לשנה לחניך. ילד בתנועת נוער עולה בין 1,500 ל-2,500 ש"ח בשנה, כאשר ההורים צריכים לממן את החלק הארי של הסכום. כדי להגיע לאוכלוסיות מוחלשות יותר, אנו זקוקים לתקציבים נוספים.

בפרויקטים שלנו הראינו שהפניית משאבים לתחומים חדשים משפיעה על הרבה ילדים. הראינו שכאשר הפעילות מסובסדת לחלוטין אפשר להגדיל את מעגלי ההשתתפות. אם המדינה תשכיל להפנות משאבים נוספים נוכל לצרף חניכים נוספים. כיום ישנם כ-20% מבני הנוער בתנועות הנוער, ויש עוד כ-80% שאפשר להגיע אליהם בעזרת התקציב המתאים.

לדעת מועצת תנועות הנוער יש מספיק תנועות נוער ואין צורך להכיר בחדשות. בשנים האחרונות כל מיני ארגונים ניסו לקבל הכרה כתנועות נוער ולזכות בתקצוב מהמדינה, בשעה שהן לא שותפות לעקרונות הפעולה של תנועות הנוער ולא מציעות פעילות לכלל גילי הנוער או מבקשות לקדם שינוי חברתי רחב יריעה. חלק מתפקיד המועצה הוא לסייע לתנועות הנוער לשמור על ייחודן ולקבל הכרה על כך.

אילו אתגרים ניצבים בפני תנועות הנוער בשנים הקרובות?

אחד האתגרים שלנו הוא הרחבת הפעילות של תנועות הנוער בפריפריה. בשנים האחרונות התפנה תקציב גדול לפריפריה, שמאפשר לתקצב פתיחת סניפים שם פי שישה בהשוואה לסניף חדש ביישובים שאינם בפריפריה. תנועות הנוער נהרו לפריפריה בעקבות זאת. אתגר נוסף הוא להגדיל את מעגלי ההשתתפות בתנועות הנוער. מצד אחד תנועות הנוער לא מתאימות לכולם ומצד שני אנחנו רואים את ההשפעה העצומה של תנועות הנוער על החניכים, המדריכים ועל מתנדבי שנת השירות כך שחשוב לנו לנסות ולצרף עוד ועוד בני נוער.

אילו שינויים היית רוצה לבצע במועצה כדי לשפרה לאור חזוןך?

חשוב לי לקדם מחקרים על תנועות הנוער. אנחנו במהלך ביצוע מחקרים על השפעת אנשי צוות המבוגרים שמתנדבים בתנועות הנוער ומחקר על הטיול בתנועות הנוער. לאחרונה הוצאנו [מחקר](#) שנקרא "המסע להגשמה החדשה בתנועות הנוער" על תנועות הנוער והשינוי בפרויקט ההגשמה בעשורים האחרונים.

תקצירי קורות חיים של צוות המומחים

פרופ' שלמה רומי, יו"ר

עמד בראש בית הספר לחינוך וכיום הוא ראש המכון לחינוך ולמחקר קהילתי באוניברסיטת בר אילן. הוא פסיכולוג חינוכי בהכשרתו. את התואר הראשון והשני השלים במחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת בר אילן. תחומי המחקר שלו הם החינוך הבלתי פורמלי, מאפייניו וזיקתו לחינוך הפורמלי. כן הוא עוסק בחקר מאפייני נוער במצבי סיכון, ולאחרונה (בדצמבר 2014) ראה אור הראשון משני ספריו העוסקים בילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל. פרופ' רומי עוסק גם בנושאים מתחום הפסיכולוגיה החינוכית כגון אופני ניהול כיתה ושילוב של ילדים ומתבגרים בעלי צרכים מיוחדים במסגרות נורמטיביות. בעל תואר שלישי מן הקולג' ללימודים מתקדמים בחינוך (O.I.S.E.), אוניברסיטת טורונטו, קנדה, 1988.

נסרין חדאד חאג' יחיא

סטודנטית לתואר שלישי בגאוגרפיה חברתית בבית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. בעבודת הדוקטורט שלה היא בוחנת את ההשפעה של חסמים חברתיים על חוסר מעש של צעירים ערבים בני 18-22 בימינו ועל הבניית אוריינטציות העתיד שלהם. חדאד חאג' יחיא עוסקת בהשתלבות המיעוט הפלסטיני-ערבי במרחב הישראלי. היא מרכזת את פעילות החינוך הערבי במכון מרחבים ומובילה את המיזם 'שילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודיים'. מתחילת 2012 היא משמשת חוקרת בפרויקט יחסי יהודים-ערבים במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעלת תואר שני מהחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם, אוניברסיטת תל אביב, 2012.

פרופ' גד יאיר

פרופסור לסוציולוגיה וחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים. בעבר שימש המנהל האקדמי של תכניות המוסמך בבית הספר לתלמידי חו"ל, וכיום הוא מכהן כמנהל המכון לחקר הטיפוח בחינוך באוניברסיטה העברית. פרופ' יאיר עומד בראש הקתדרה למחקר חינוכי ע"ש לואי ואן וולנס. מחקריו עוסקים בתחום של מוטיבציה ואי-שוויון חינוכי, וכן בתאוריה הסוציולוגית בהקשרים תרבותיים. בשנים האחרונות התרחבו מחקריו לתחום של חוויות מפתח חינוכיות והשפעותיהן ארוכות-הטווח על בוגרים. בעל תואר שלישי בסוציולוגיה מהאוניברסיטה העברית בירושלים, 1994.

ד"ר חגית קליבנסקי

מרצה במכללה האקדמית בית ברל ובמכללה האקדמית לחינוך חמדת הדרום. במחקרה היא עוסקת בעיקר בחינוך בלתי פורמלי ובהיסטוריה של החינוך בארץ ישראל ובמדינת ישראל. מוקדי מחקרה בתחום החינוך הבלתי פורמלי הם ההיסטוריה של החינוך הבלתי פורמלי והמדיניות שעל פיה נוהל וכן שילוב של צעירים בעלי מוגבלויות בחינוך הבלתי פורמלי ותרומתו לשינוי עמדות בקרב צעירים ללא מוגבלות. בעלת תואר שלישי במדיניות החינוך הבלתי פורמלי בישראל מאוניברסיטת תל-אביב, 2005.

תקצירי קורות חיים של מרכזי צוות המומחים

איתי ארצי, מרכז-עוזר

בעל תואר ראשון מבית הספר לחינוך ומהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים (2012) ותואר שני בסוציולוגיה מהאוניברסיטה העברית (2014). בעבר שימש עוזר מחקר במחלקות שונות באוניברסיטה העברית ועוזר הוראה בבית הספר לחינוך ובמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה. את שירותו הצבאי עשה כמש"ק הוראה בבתי ספר בדואים בנגב ובמועצה האזורית מטה יהודה.

ד"ר נעמי מנדללוי, מרכזת צוות המומחים

בעלת תואר שני במדע המדינה מאוניברסיטת בריטיש קולומביה (UBC) בוונקובר, קנדה (2001) ותואר שלישי במדע המדינה מהאוניברסיטה העברית (2008). עסקה בפיתוח תכניות לימודים לקבוצות מרובות-תרבויות ובעריכת חומרי לימוד במדע המדינה. הדריכה ילדים ובני נוער במסגרות חינוכיות שונות, בהן המועצה לשלום הילד, קרן קרב והמרכזים ללימודי אזרחות ודמוקרטיה. עסקה בכתיבה ופיתוח במרכז הידע של הקרן לבריאות וסביבה, ריכזה את ועדת המומחים 'מערכת חינוך לכול ולכל אחד' ביזמה למחקר יישומי בחינוך, וכיום, במקביל לריכוז צוות המומחים, היא עובדת ביחידת המחקר והפיתוח של מכון אבני ראשה.